

Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет
Кафедра екології, географії та туризму

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри

_____ Лико Д.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

“ _____ ” грудня 2020 року

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи магістра

зі спеціальності _____ 014 «Середня освіта (Географія)»
(код і назва)

на тему: _____ «Еколого-рекреаційний потенціал Рівненського
адміністративного району»

Виконав (-ла): студент (-ка) II курсу, групи МГ-61
(шифр групи)

_____ Крупич Марія Вячеславівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Керівник кандидат педагогічних наук, доцент кафедри екології, географії
та туризму РДГУ Герман Н.В. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Рецензент кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму
та готельно-ресторанної справи Національного університету водного
господарства та природокористування, Корбутяк Михайло Васильович _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить
результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають
посилання на відповідне джерело

Студент _____
(підпис)

Оцінка за результатами захисту:
Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

Рівне – 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Географічні передумови формування еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського району	
1.1. Географічне положення	7
1.2. Загальна характеристика природно-ресурсного потенціалу..	10
1.3. Клімат досліджуваного регіону та його вплив на розвиток рекреації і туризму.....	13
1.4. Рельєф і водні ресурси.....	21
1.5. Бальнеологічні ресурси.....	26
1.6. Природно-заповідний фонд.....	28
1.7. Екологічна ситуація.....	48
РОЗДІЛ 2. Методика вивчення та оцінки рекреаційного потенціалу регіону	
2.1. Інфраструктурне забезпечення еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського району.....	55
2.2. Методи оцінювання окремих елементів еколого-рекреаційного потенціалу регіону.....	58
РОЗДІЛ 3. Оцінка еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського адміністративного району	
3.1. Основні напрямки розвитку туризму та рекреації.....	64
3.2. Інтегральна оцінка еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського району.....	68
3.2. Перспективи та проблеми розвитку рекреації в межах регіону..	

РОЗДІЛ 4. Використання еколого-рекреаційних досліджень у навчальному процесі.....	76
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Актуальність роботи. Рекреаційний потенціал території є частиною природного потенціалу, який можна розглядати як здатність навколишнього природного середовища сприяти відпочинку і відновленню сили людини. Рекреаційне використання природи за своєю суттю є соціально обумовленим процесом. Постійне збільшення рекреаційних потреб населення викликає необхідність вирішення багатьох питань, пов'язаних з визначенням характеристик природно-рекреаційного потенціалу та регламентованого, екологічно збалансованого природокористування і, відповідно, оптимального задоволення попиту людей у рекреації [19].

Рівненщина має різноманітні природні рекреаційні ресурси (кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі), 3000 пам'яток історії, культури та архітектури, регіон зберіг автентичну історико-культурну спадщину Полісся і Волині, що дозволяє розвивати рекреаційний, історичний, екологічний та інші види туризму [6, 16].

Наукові основи з теорії і практики рекреаційної діяльності закладено працями В.С. Преображенського, Ю.О. Веденіна, І.В. Зоріна, М.С. Мироненка, І.Т. Твердохлєбова та ін. Різномітні аспекти ресурсно-рекреаційної проблематики висвітлюються в публікаціях О.О. Бейдика, М.А. Голубця, М.П. Крачила, В.П. Руденка, Ж.І. Бучко, Г.В. Гребенник та ін.

Дослідження рекреаційного потенціалу окремих регіонів України висвітлено у публікаціях Д.І. Бабміндри, М.І. Долішнього, М.М. Костиці, В.І. Мацоли, Н.В. Фоменка, Н.С. Нудельмана, О.Ю. Гринок, О.В. Токаревої та інших, однак вирішення цього питання і досі залишається актуальним [19].

Метою роботи є обґрунтування змісту і компонентної структури еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського адміністративного району, визначення методичного підходу до його оцінювання, розробка практичних рекомендацій щодо покращення його використання та впровадження даних досліджень у навчальному процесі.

Основними завданнями роботи було:

- охарактеризувати географічні передумови формування еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського району та його сучасну екологічну ситуацію;
 - зазначити наявні природні рекреаційні ресурси досліджуваної території;
 - провести оцінку еколого-рекреаційного потенціалу регіону;
 - проаналізувати сучасний стан природних ресурсів Рівненсько району;
 - окреслити основні напрямки розвитку туризму та рекреації регіону;
 - виділити проблеми та перспективи розвитку рекреації на досліджуваній території;
- запропонувати варіанти використання еколого-рекреаційних досліджень у навчальному процесі.

Об'єктом дослідження був природно-ресурсний потенціал Рівненського адміністративного району.

Предметом досліджень - передумови розвитку, сучасний стан та екологічна ситуація, інвестиційне забезпечення, проблеми та перспективи розвитку еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського адміністративного району.

Наукова новизна отриманих результатів. Проаналізовано сучасний стан еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського адміністративного району, його структурні особливості, інвестиційне забезпечення, проблеми та перспективи подальшого розвитку. Запропоновано варіанти використання еколого-рекреаційних досліджень у навчальному процесі.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані автором результати дозволяють провести фактичну оцінку сучасного рівня еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського адміністративного району та виділити подальші перспективні напрямки його розвитку. Крім того, отримані результати можуть бути використані у навчальному процесі.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел. Список використаних джерел включає 41 назву.

РОЗДІЛ 1

ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РІВНЕНСЬКОГО РАЙОНУ

1.1. Географічне положення

Рівненський адміністративний район був утворений у 1940 році.

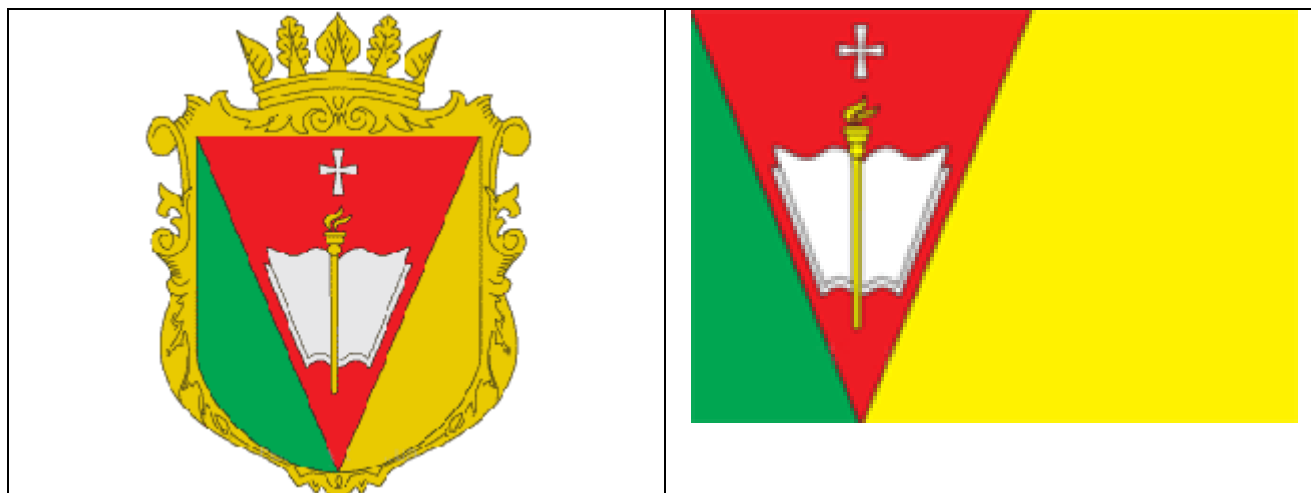

Рис. 1.1. Герб та прапор Рівненського району

Це центральний район Рівненської області, з районним центром у м.Рівне (Рис. 1.2.) . Район межує на півночі з Костопільським районом, на сході - з Гоцанським, на півдні - зі Здолбунівським, на південному заході - з Дубенським, на заході - з Млинівським, на північному заході - з Волинською областю [12, 25].

Більша частина Рівненського району розміщена у межах Волинської височини (Рівненське плато - підвищена лісова рівнина, розмежована ярами та балками). Північ району лежить у межах Поліської низовини. За фізико-географічним районуванням більша частина району знаходиться у Західноукраїнській лісостеповій фізико-географічній провінції, менша його частина відноситься до Волинського Полісся [11, 36].

Рис.1.2. Розміщення Рівненського району на карті Рівненської області

Територія району має площу 1,2 тис. км², що становить 6% території області. У структурі території району переважають сільськогосподарські угіддя - 70,8 тис. га (7,6% площ с/г угідь області) (Рис. 1.3.). Значну частину площі району займають лісовкриті ділянки - 28,1 тис. га [25].

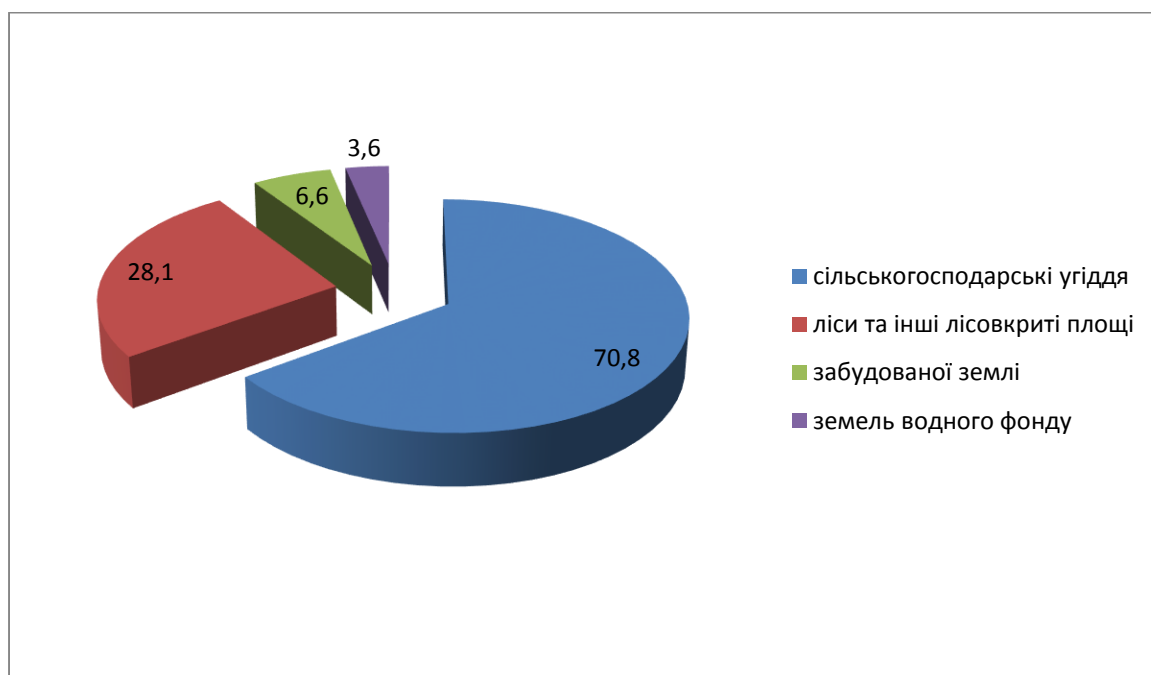

Рис. 1.3. Структура території Рівненського району

Чисельність населення становить 91,9 тис. чолу, а саме: сільське - 71,6 тис. чол., міське - 20,3 тис. чол. [7, 25]. На території району проживають українці, білоруси, росіяни, євреї, поляки та громадяни інших національностей [25].

Органами місцевої влади найвищого рангу є районна державна адміністрація та районна рада. Крім того, 20 сільських рад, 1 селищна рада, 2 сільських ОТГ та 1 селищна ОТГ [25]. Однак, реалізація реформи децентралізації, а саме формування сильних і фінансово спроможних територіальних громад має дещо змінити структуру органів управління регіону. Зокрема, у Рівненській області (після введення у дію результатів виборів 2020 року) буде 64 територіальних громад: 11 міських, 13 селищних та 40 сільських, у яких виборці зможуть обрати депутатів місцевої ради та голову громади. Найбільшою за кількістю виборців є Рівненська ОТГ, де їх зареєстровано близько 181 тисяч, а тому у міській раді буде 42 депутати [28].

На території Рівненського району налічується 97 населених пунктів, з них - 94 села та 3 селища міського типу (Квасилів, Клевань, Оржів).

Найбільшими селами району є Зоря, Олександрія, Шпанів, Городок, Біла Криниця, Шубків, Великий Житин, Нова Любомирка, Корнин та ін. [25].

Широко представлена інфраструктура району. Зокрема, залізничні станції: Рівне, Клевань, Любомирськ, Обарів. Залізничне сполучення Рівне-Луцьк має протяжність по Рівненському району 34 км, сполучення Рівне - Сарни - протяжність 24 км, Рівне - Здолбунів - 9 км [25].

Територією району проходять і автомобільні дороги державного значення: Рівне - Сарни - Столин, Рівне - Тучин - Остріг, Рівне - Берестечко - Буськ - Перемишляни, Бердичів - Чуднів - Шепетівка - Остріг - Рівне, Київ - Чоп, Рівне - Луцьк.

Крім того, на перетині повітряних та автомобільних шляхів Рівненського району розміщений аеропорт [25].

1.2. Загальна характеристика природно-ресурсного потенціалу

Найбільшим за територією та сільськогосподарським потенціалом лісостеповим природним районом Рівненської області є саме Рівненський район.

Територія району характеризується високородючими ґрунтами, найпоширенішими з яких є: чорноземи типові, малогумусні (84% площі району), ясно-сірі, сірі лісові, темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені; в долинах річок та зниженнях рельєфу наявні дернові та лучні ґрунти; в північній частині району - болотні [5, 26].

За цільовим призначенням 70,8 тис. га земель району належать до сільськогосподарських угідь, у тому числі рілля - 60,8 тис.га. [25].

Корисні копалини району представлені пісками, вапняками, крейдою, глиною, базальтом, торфом тощо [25].

Ліси займають 25,6 тис. га і розміщені переважно у північній частині району. Домінантними породами є сосона (54% лісової площі), дуб (27%), поширені також береза та вільха [6, 12].

Згідно з фізико-географічним районуванням України район знаходиться у двох зонах: мішаних та широколистяних лісів. Більша лежить у межах Волинської височини на Рівненському плато - підвищеній лесовій рівнині, розчленованій балками та ярами, а крайня північна частина розміщена у межах Поліської низовини. Район розміщений у межах Волино-Подільської плити та має відповідну геологічну будову. Мезо-кайнозойські осадові відклади потужністю 50-60 м з кутовим та стратиграфічним неузгодженням, перекривають моноклинально залягаючі утворення палеозою [23].

Клімат - помірно-континентальний. Зима найчастіше м'яка, з випаданням мокрого снігу з дощем. Літо характеризується антициклональною погодою. Часті циклони із заходу приносять значну кількість опадів (часом у липні до 80-100 мм), що не рідко випадають у вигляді злив. Найхолоднішим місяцем є січень (-5,5 °C), найтеплішим - липень (+ 18,1°C). Період із температурою вище +10 °C триває 160 днів. Середня річна сума опадів становить 613 мм. Основна

їх частина випадає у реплій період року (максимум у червні-липні). Висота снігового покриву досягає 14 см. Середня швидкість вітру 3,7-6,1 м/с (у зимово-весняний період вища, ніж влітку та восени).

Річкова мережа Рівненського району належить до басейну річки Прип'ять. Найбільші річки - Горинь та її притоки, Стубла, Устя (належить до басейну Дніпра). Швидкість течії рік району становить до 0,5-1 м/с. Основне джерело живлення рік - талі снігові води. Восени та взимку рівень води в ріках дещо вищий, ніж влітку. Межень часто порушується паводками: влітку через зливи, а взимку - через відлиги [12, 23, 25].

Крім того, на території району збудовано 40 водойм (у тому числі Путилівське та Бичальське водосховища). Загальна площа водного дзеркала - 846 га. [25].

Природно-заповідний фонд Рівненського району представлений ботанічними заказниками державного та місцевого значення, пам'ятками природи, пам'ятками садово-паркового мистецтва та заповідними урочищами.

Коефіцієнт заповідності району (разом з м.Рівне) - 0,90%. Індекс інсуляризованості - 0,47. На одного мешканця району (без урахування населення м.Рівне) припадає 125,4 м² природно-заповідного фонду, а з урахуванням населення м.Рівне - 33,02 м². На одного жителя м.Рівне припадає 1,78 м² природно-заповідного фонду [23].

Також на території району наявні численні зони відпочинку.

Основними рекреаційними зонами району є території сіл Жобрин, Метків, Хотинь, Ходоси, Мочулки, Решуцьк, Олександрія Забороль, Шубків, Козятин, Кустин. Усі вони розміщені на берегах р.Горинь, а через села Шпанів, Городок та Оржів протікає русло р.Устя. Саме береги цих природних водойм є основними місцями масового відпочинку населення району, обласного центру та гостей району та області.

На території району функціонує агросадиба "У Галини", що знаходиться у с.Дядьковичі. Територією Рівненського району пролягає туристичний маршрут "Медове коло". Це туристичний напрям завдовжки майже 300 км,

який перетинає 5 районів Рівненської області. На території Рівненського району туристичний маршрут охоплює села Пересопницю, Олександрію, Гориньград та селище Клевань. На території району діє і пішохідний маршрут від Шпанова до Решуцька "Валерина стежка", протяжністю 7 км.

Місцем для проведення сімейного дозвілля на території району є і створений на території Новоукраїнської сільської ради, поблизу садового товариства "Західний", велосімейний парк "Ремельський". Крім велодоріжок до складу парку входить і туристично-пішохідний об'єкт "Стежка кохання" [25].

На території району функціонує 11 готелів та 14 баз відпочинку.

Візитівкою району є пам'ятка природного значення - "Тунель кохання", Благовіщенський костел, замок князів Чорторійських та церква Різдва Христового в селищі Клевань, культурно-археологічний центр "Пересопниця" (с.Пересопниця), ботанічний заказник загальнодержавного значення "Вишнева гора" та Свято-Різдво-Богородичний жіночий монастир у с.Городок, замок Вишневецьких та костел Святого Лаврентія в с.Тайкури, Різдво-Богородичний жіночий монастир в с.Білівські Хутори. На території Жобринської сільської ради наявна парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Дендропарк Червона калина"[25].

Санаторно-профілактичні оздоровчі заклади на території району: комунальне підприємство дитячий санаторно-оздоровчий комплекс "Електронік - Рівне" Рівненської міської ради, комунальне підприємство санаторно-оздоровчий комплекс "Сигнал" Рівненської районної ради, оздоровчі табори "Берізка" (с.Олександрія), "Волошки" (с.Волошки), орендне підприємство санаторій "Червона калина" (с.Жобрин) [25].

1.3. Клімат досліджуваного регіону та його вплив на розвиток рекреації і туризму

Рівненський район знаходиться у південній частині Рівненської області та займає площу - 1176 км².

Відповідно до фізико-географічного районування України район відноситься до двох зон: мішаних та широколистяних лісів. Більша частина району розташована у межах Волинської височини, а крайня північна частина - у межах Поліської низовини [23].

Показники клімату безпосередньо впливають на види та особливості розвитку туризму та рекреації. Для Рівненського району характерний помірно-континентальний клімат, з м'якою зимою та жарким вологим літом [12, 21, 23, 27]. Такі основні риси клімату району формуються під впливом декількох факторів. Головною причиною, що безпосередньо впливає на формування клімату є кількість отриманого від Сонця тепла. Величина цього показника залежить, в основному, від географічної широти і зростає з півночі на південь. Не менш важливим кліматоутворюючим фактором є атмосферна циркуляція. На території Рівненського району переважає західне переміщення повітряних мас, яке супроводжується припливом атлантичного повітря. Час від часу сюди проникає повітря з Азіатського континенту, з північних широт, а також з Середземномор'я [21]. Ще одним важливим фактором, який впливає на формування клімату є характер земної поверхні.

Усі перелічені фактори діють постійно, але у різні пори року їх значимість неоднакова. Так, сонячна радіація найбільш ефективно діє у теплі періоди року, коли сонце стоїть високо над горизонтом, хмарність невелика, а тривалість дня значна. Це забезпечує високі суми сонячної радіації. У холодну пору року вирішальним фактором стає циркуляція атмосфери. Зміна повітряних мас під її впливом визначає погоду. Характер діяльної поверхні (ліс, сільськогосподарські угіддя, водні простори) опливає на формування місцевих особливостей клімату. Вплив діяльної поверхні більший у теплу частину року,

коли земна поверхня бере активну участь у процесах трансформації повітряних мас. Узимку ж вплив діяльної поверхні різко зменшується [21].

Вагомим аспектом для формування клімату є радіаційний режим, який визначається географічною широтою місцевості, характером атмосферної циркуляції та хмарністю [17]. Сонячна радіація, як основний кліматоутворюючий фактор, може бути описана величинами сумарної радіації та ефективного випромінювання [21].

Середні показники надходження тепла на земну поверхню району сягають $92,7$ ккал/см² тепла. Значна частина тепла відбивається назад до небозводу і втрачається. Альbedo, тобто відношення відбитої радіації до сумарної, змінюється за сезонами і значною мірою залежить від характеру діяльної поверхні. Взимку, коли поверхня області вкрита снігом, величина альbedo досягає 70—75% і більше і приблизно однакова по всій території. Влітку розподіл альbedo по території дуже строкатий. У лісових масивах альbedo становить 10—19%, на полях під сільськогосподарськими культурами під час вегетації — 20—25%, на водній поверхні — 9—10%, навесні та восени на зораних полях при доброму їх зволоженні — 10—13%, а на полях під стернею — 16—20% [12, 21, 23, 27].

Радіаційний баланс на території Рівненського району на протязі року становить 34-38 ккал/см². Інтенсивне його зростання спостерігається навесні: в кінці березня та в квітні. Проте, найбільші значення реєструються у червні та липні, коли вони досягають 6,6-6,8 ккал/см². Згодом фіксується поступовий, а далі інтенсивний спад радіаційного балансу. Уже в листопаді радіаційний баланс стає від'ємним, найменше його значення реєструють у січні - 0,8 ккал/см² [12, 21, 23, 27].

Аналіз даних про розподіл радіаційного балансу за місяцями та сезонами дають можливість визначити роль сонячної радіації у формування кліматичних умов району. Зокрема, навесні, влітку та першій половині осені поверхня землі отримує достатню кількість сонячної радіації. Цим забезпечується прогрівання земної поверхні та повітря і в цей період сонячна радіація є головним

кліматоутворюючим фактором. Внаслідок недостатнього поступання радіаційного тепла настають холоди і формування погодніх умов в цей час залежить, в основному, під впливом процесів, що зумовлює циркуляція атмосфери. Погодні умови району залежать від співвідношення між витрачанням складрвих частин теплового балансу: теплообміном між діяльною поверхнею і повітрям, витратами тепла на випаровування і на теплообмін у ґрунті [21].

Внаслідок достатнього зволоження ґрунту та значного відсотка заболоченості, на території Рівненського району, більша частина радіаційного тепла втрачається на випаровування. Взимку показник витрат радіаційного тепла на випаровування становить $1,1 \text{ ккал/см}^2$, весною - $10,4 \text{ ккал/см}^2$, влітку - 16 ккал/см^2 , восени - $4,5 \text{ ккал/см}^2$. Сумарний показник випаровування за рік становить 32 ккал/см^2 (89%) річного радіаційного балансу [12, 21, 23, 27].

Як кліматоутворюючий фактор атмосферна циркуляція виникає внаслідок нерівномірного прогрівання земної поверхні. Проявляється вона у переміщенні над територією району циклонів та антициклонів. Крім того, вона тісно взаємодіє з радіаційними факторами, впливає на перерозподіл тепла та вологи [12, 21].

Над територією України часто перемішуються морські повітряні маси північних районів Атлантики та арктичних морів, рідше - центральної частини Атлантичного океану та Середземного моря. Проте, найчастіше тут проходить континентальне повітря, що формується над рівнинами Євразії.

Зимою головну роль відіграє циркуляція атмосфери та циклонічна діяльність. Зазвичай, початок зими пов'язаний із вторгненням арктичного повітря, яке приносить різке похолодання та снігопади. З настанням холодного періоду інтенсивність та періодичність впливу арктичного повітря постійно збільшується, досягаючи своїх максимальних показників у січні [12, 21, 27].

Нерідко над териорією району спотерігається область високого тиску, яка стоїть над центром азіатського континенту. Це призводить до малохмарної, морозної погоди без опадів. При цьому, незначна хмарність сприяє стрімкому

радіаційному охолодженню повітря і сильному зниженню температури. Взимку на териорію району приходять циклони з Атлантики та району Середземного моря. Вони спричиняють велику хмарність, снігопади, посилення вітру, хуртовини. Прихід антициклонів спричиняє відлиги, під час яких сніг на території району іноді сходить зовсім, а на річках починаються паводки.

Навесні на території району доміантним є західний перенос повітря. Проте, у квітні і травні ще бувають вторгнення арктичного повітря, які несуть з собою різке похолодання і заморозки.

Влітку переважає атлантичне повітря, вторгнення арктичних повітряних мас є вкрай рідким. Спостерігається вплив азорського антициклону, який несе на територію району суху, сонячну погоду. Літні опади на териорії району, спричиняються, головним чином, західними циклонами і, найчастіше, представлені зливами. Починаючи з середини серпня, характер циклонічної діяльності змінюється. У цей час азорський максимум руйнується, і з жовтня переміщення повітряних мас над територією області зумовлюється сибірським антициклоном, який розвивається.

Інтенсивність циклонічної діяльності зростає з другої половини осені і представлена західними і південними циклонами. Останні приносять дощі, тумани, посилення вітру. Загалом, циркуляційні режими другої половини осені і зими мають багато спільного [12, 21].

Значимість земної поверхні, як фактора утворення клімату на території Рівненського району, невелика (оскільки має невеликі розміри та рівнинну територію). Проте, наявність різноманітних форм поверхонь, а саме численних боліт і лісів, водних просторів, осушених і зайнятих під сільськогосподарські культури, заболочених земель, різноманітного рельєфу, створюють умови для формування місцевих особливостей клімату, радіаційного режиму, температури, вологості, швидкості вітру тощо [12, 21].

Температура повітря. Перехід середніх добових температур вище 0°C фіксується на початку першої - у середині другої декади березня. Середньомісячна температура березня - 0°C, проте в окремі роки може

коливатися від 5-10°C морозу до 5-10°C тепла. З квітня кількість сонячного тепла збільшується і земля поверхня, прогріваючись, звільняється від снігу. В цей час середня температура повітря - 6,5-7°C і продовжує зростати, досягаючи у травні - 12-14°C. Погода - переважно літнього типу, однак зранку ще можливі приморозки.

Відповідно до кількості річного надходження сонячної радіації, зростає і температура повітря. Найвищі її показники реєструються у липні - 18,5°C, а в серпні - уже на один градус нижче.

Починаючи з вересня відбувається спад температурних показників. У вересні значення температурних показників становлять 3,5-4°C, у жовтні - 5-6°C. У другій декаді жовтня фіксуються перші мінусові температури. Найхолоднішим місяцем зими є січень. Загалом температурний режим взимку характеризується такими показниками: кількість днів з мінусовою температурою у грудні - 20-23, у січні - 25-26, у лютому - 20-23. Найбільш холодний період зими починається 12-15 грудня і продовжується приблизно 60 днів. Середня багаторічна температура в межах району майже не змінюється: нижча на сході і північному сході (6,6-6,8°C), дещо вища на південному заході і заході (7-7,5°C). З цими показниками тісно пов'язане і промерзання ґрунту. Глибина промерзання ґрунту на території району сягає у середньому 60 см (найбільша - 100-110 см) і триває приблизно 30-100 днів. По території району загалом цей показник дуже неоднаковий, що пов'язано з рядом факторів: висотою снігового покриву, вологістю ґрунту, особливостями рельєфу та ін.

Атмосферні опади. Середня кількість опадів на території району досягає 600-700 мм. Кількість опадів на території району не однакова. Більше опадів - на південному заході, що пов'язується із впливом Волино-Подільської височини. Максимальна кількість опадів за рік фіксується у липні (80-95 мм), мінімальна - у січні (40-50 мм).

Місячні суми опадів збільшуються з березня-квітня і стають вагомими у травні і червні. Різке зменшення кількості опадів спостерігається у вересні. Проте, це лише середні показники за багато років. Щороку кількість опадів

значно змінюється. Зокрема, відхилення суми опадів за теплий період року може бути на 200—220 мм більшим і на 180—220 мм меншим від норми. Найбільші ж місячні суми опадів досягають 200—250 мм, а найбільші добові — 120—170 мм. У році є 170—180 днів з кількістю спадів 0,1 мм або більше.

Вологість повітря за період з листопада до січня майже не змінюється і сягає 80%. З другої половини зими і до травня спостерігається зменшення відносної вологості повітря. У травні цей показник сягає 51-58%, що пояснюється відставанням випаровування від підвищення температури повітря.

Хмарність. Хмарна погода на території району переважає у холодну пору року. У денні години грудня небо захмарене на 88%, у січні - на 82%, у лютому - на 76%. Зменшення хмарності спотерігається з березня (від 65 до 44-46%) до серпня, а потім знов зростає.

Вітер. На характер вітрового режиму впливають атмосферна циркуляція та особливості діяльної поверхні. В холодний період року напрям вітру зумовлений відрогами антициклонів зі сходу та заходу. Відчутним на території району є вплив області високого атмосферного тиску, що приносить південно-східні, південні, південно-західні та західні вітри. Перважаючим фактором утворення напрямку вітру восени є вплив місцевих факторів, що зумовлено зменшенням циклонічної діяльності. В цей період переважають південно-східні та північно-західні вітри [12, 21].

Метеорологічне обслуговування населення прогнозами, штормовими попередженнями про НЯ І СГЯ, даними про фактичну погоду забезпечує пряму підтримку численним видам туризму, а знання просторово-часових кліматичних характеристик регіонів (температура повітря, тривалість сонячного саява, хмарність, кількість опадів, висота снігового покриву тощо) допоможе визначитися з конкретним вибором місця, виду і часу відпочинку та рекреації.

Особливо необхідні відомості про фактичну погоду і прогнози погоди керівникам шкіл і відділів освіти при організації туристичних поїздок і походів у дні шкільних канікул і для оздоровлення дітей [27].

Для водного туризму важливими є гідрологічні дані про глибину, ширину рік, швидкість течії, опис долин і русел річок, інформація про температурний режим озер і водосховищ влітку, який визначає тривалість купального сезону, а характеристика льодового режиму (товщина льоду) і льодових явищ (дати початку і закінчення льодоходу і льодоставу) допоможуть любителям риболовлі убезпечити свої захоплення.

Гідрометеорологічне забезпечення туристичної діяльності слід проводити, враховуючи погодні умови маршрутів.

Для багатьох видів спортивних занять, і в першу чергу для тих, що проводяться на відкритому повітрі, дельтапланеризму і парашутного спорту, умови погоди – найважливіший фактор, іноді вирішальний. Яскравим прикладом цьому є вітрильний спорт, заняття яким неможливі при штормовій та безвітряній погоді. Сильний мороз або надмірна спека, сильний дощ або сніг, густий туман, хуртовина здатні вплинути на хід змагань та спортивні показники учасників.

Професіональним спортсменам і тим, хто займається спортом індивідуально, не можна не враховувати стан погоди (тиск, температуру і вологість повітря, вітер тощо), її вплив на настрій, психологічну готовність і наслідки цього впливу, але виконувати це слід суцього індивідуально, зважаючи на вік, тренуваність, стан здоров'я і схильність людини.

Від умов погоди залежить вибір спортивного одягу, який повинен бути комфортним для заняття конкретним видом спорту; дискомфорт можуть викликати коливання температури і вологості повітря, швидкості вітру, а також випадіння атмосферних опадів і вплив атмосферних явищ (гроза, ожеледь). А на заняття масовими видами спорту: лижі, біг підтюпцем, вітрильний спорт тощо впливає розміщення місцевості у кліматичних зонах.

Таким чином, метеорологічне обслуговування, кліматична і гідрологічна інформація допоможуть організаторам туризму і рекреації, а також відпочиваючим знайти оптимальне рішення при виборі місця і часу відпочинку, підвищити їх привабливість в якості місць рекреації та туризму і мінімізувати

ризика від несприятливих погодних умов. Спортсменам і організаторам змагань дані про поточну і прогностичну погоду дають можливість оптимально спланувати проведення і хід змагань та настроїтись психологічно на високі результати.

Для оптимального планування відпочинку та режиму роботи туристичних і спортивних організацій необхідна наступна спеціалізована гідрометеорологічна інформація:

- прогнози погоди на добу, наступні дві доби, тиждень, місяць;
- штормові попередження про НЯ та СГЯ (вітер швидкістю $25 \text{ м}\cdot\text{с}^{-1}$ і більше, шквали, сильні дощі, снігопади, хуртовини, снігові замети, тумани, грози, ожеледь, ожеледиця, різкі зміни погоди);
- консультація про очікувані погодні умови;
- фактичні відомості про гідрометеорологічні параметри (несприятливі зміни погоди, температуру повітря та води у водоймищах, льодові явища навесні та восени);
- попередження про небезпечні гідрологічні явища та гідрологічні характеристики водних об'єктів;
- багаторічні кліматичні та гідрологічні матеріали, у тому числі кліматичний та гідрологічний опис регіонів [27].

Зробивши оцінку різних параметрів кліматичних умов Рівненського району, можна стверджувати, що за особливостями термічного режиму район розміщений у достатньо комфортних умовах, а характер впливу га організм відпочиваючих показників безморозного періоду, купального сезону та забезпеченості теплом визначається як щадний та сприятливий для організму [17].

1.4. Рельєф і водні ресурси

Важливим аспектом для розвитку рекреації та туризму є рельєф та його особливості. За геоморфологічними характеристиками територія Рівненського району відноситься до підобласті Прип'ятсько-Волнської моренно-зандрової і терасної рівнини, Волинської денудаційної височини та Малополіської албвіально-водно-льодовикової рівнини.

Максимальна висота на території району - 200-300 м (у південній частині), мінімальна - у долині р.Горинь - 134 м. Найвищими ділянками, з висотами біля 300 м, є Повчанська височина, Мізоцький кряж, Рівненське та Гощанське плато [12, 21].

Ґрунтовий покрив області неоднорідний. Найпоширеніші дерново-підзолисті, опідзолені чорноземи, дернові, торфові та торфово-болотні ґрунти. Дерново-підзолисті ґрунти характерні для Полісся, вони малородючі, бідні на поживні елементи, утворились під лісовою рослинністю на воднольодовикових відкладах. На лесах Волинського плато сформувались світло-сірі ґрунти та опідзолені чорноземи; вони досить родючі, тому майже всі розорані.

На Клесівській денудаційній рівнині та в заплавах річок Волинської височини на карбонатних суглинках і мергелях утворились дернові ґрунти, а в заболочених зниженнях – ґрунти озерно-льодовикового та річкового походження, в Поліських районах – переважно торфово-болотні ґрунти.

Серед торфів переважають низинні (85 %), менш поширені перехідні (10-12 %), ще менш – верхові (3-5 %). Низинні торфи на Поліссі мають кислу реакцію, а в південних районах – лужну.

Рівненський рельєф, слабо водопроникні ґрунтоутворюючі або підстилаючі породи та значна атмосферна зволоженість сприяють заболоченню території області, особливо в її поліській частині. В північній частині Волинського Полісся майже суцільно поширені болотні та заболочені ґрунти. В ґрунтовому покриві переважають дерново-підзолисті оглеєні ґрунти, серед яких плямами зустрічаються дерново-карбонатні. Ґрунтовий покрив має досить

мозаїчну структуру. Площа окремих ґрунтових виділів рідко перевищує 0,1-0,2 га.

В умовах помірно теплого й вологого клімату на піщаних і супіщаних відкладах під переважаючими на території поліської частини області під лісами формуються дерново-підзолисті, дерново-підзолисто-глеєві, дерново-глеєві ґрунти; на деяких ділянках вони змінюються світло-сірими опідзоленими, а на виходах карбонатних порід – дерново-карбонатними. Під болотною рослинністю зустрічаються й торфові ґрунти.

Головну роль у формуванні ґрунтового покриву відіграють дерново-підзолисті ґрунти, що займають 70 % площі. Їх утворенню сприяє безкарбонатність материнських порід, кліматичні особливості поліського регіону й переважання в рослинному покриві лісів. Серед дерново-підзолистих ґрунтів найбільш розповсюджені дерново-слабопідзолисті та дерново-середньопідзолисті. Перші розвинуті, головним чином, на річкових терасах. Широкою смугою вони тягнуться на північ уздовж Прип'яті. Зустрічаються також і на зандрових рівнинах. Ґрунтоутворюючими породами слабопідзолистих ґрунтів слугують алювіальні та флювіогляціальні відклади піщаного й піщано-глинистого механічного складу. Морфологічні ознаки генетичних горизонтів цих ґрунтів виражені слабо. Вони характеризуються незначною потужністю гумусового горизонту, що становить 12-18 см, і невисоким вмістом гумусу (всього 0,5-1,3%). Володіючи слабкою водоутримуючою здатністю, ці ґрунти швидко пропускають атмосферні опади, які вимивають поживні речовини. У зв'язку з цим такі ґрунти характеризуються низькою родючістю й зайняті в основному сосновими лісами.

Дерново-середньопідзолисті ґрунти розвинуті переважно на водорозділах, складених супіщаними водно-льодовиковими відкладами. Вони характеризуються більш-менш чіткою диференціацією профілю на окремі горизонти. Ці ґрунти слабо структуровані, суцільних масивів не утворюють і володіють дещо кращими водно-фізичними властивостями та більш високою

родючістю, ніж слабопідзолисті. На таких ґрунтах зростають дубово-соснові, а на більш багатих – широколистяні ліси.

Дерново-підзолисто-глеєві ґрунти зустрічаються на Волинському Поліссі там, де рівень ґрунтових вод знаходиться близько до поверхні, тобто на понижених ділянках рівнини, що мають водостійкий шар. Вони, як правило, зайняті луками. На таких ґрунтах поступово накопичується торф'янистий горизонт, що веде до перетворення їх у болотні.

Болотні ґрунти займають значні площі, покриваючи в окремих частинах до 16 % території. Такі ґрунти в основному представлені в межах сучасних і реліктових річкових долин, а також на водороздільних пониженнях. Особливо широко розповсюдженні болотні ґрунти в північно-західній частині Волинського Полісся, де вони утворюють великі масиви. Болотні ґрунти представлені в основному торфово-болотними різновидами та торфами. В природному стані вони мало придатні для використання в сільському господарстві. Це стало причиною для проведення широкомасштабних осушувальних меліорацій.

Одними з найбільш родючих на Волинському Поліссі є дерново-карбонатні ґрунти, що формуються на продуктах вивітрювання крейдяних порід. Вони зустрічаються в основному в південній частині Волинського Полісся. Ці ґрунти мають добре виражений гумусовий горизонт потужністю 18-40 см. Порівняно високою родючістю характеризуються також світло-сірі опідзолені ґрунти. Їх гумусово-елювіальний горизонт має потужність 16-22 см і містить 1,5-2 % гумусу. Більша частина цих ґрунтів на даний час розорана, а менша зайнята широколистяними лісами.

Чорноземи типові складають найцінніші земельні угіддя, що зформувалися під трав'янистою рослинністю (луки, степи) на лесових відкладах Волинської височини. Ці ґрунти характеризуються легкосуглинковим механічним складом із високим вмістом пилу та мулу, зернисто-грудкуватою структурою орного шару, слабо кислою або нейтральною реакцією ґрунтового розчину.

За вмістом гумусу чорноземи Волинського Полісся поділяються на слабогумусовані (вміст гумусу 1,7-3,0 %) та малогумусовані (3,0-4,5 %), а за потужністю гумусової частини профілю – на неглибокі (потужність горизонту 80-110 см) та глибокі (до 120-130 см).

Лучні ґрунти зустрічаються по всій території регіону, займаючи низькі рівні заплав, днища балок і фрагментарно окремі ділянки надзаплавних річкових терас і понижених вододілів. Формуються вони переважно під трав'янистою рослинністю на алювіальних і делювіальних відкладах в умовах надмірного тимчасового зволоження.

Для території Рівненської області виділено 8 ґрунтових районів (за С.Т. Вознюком та П.К. Кузьмичем): Зарічненський (переважають болотні (50 %), дерново-підзолисті (29 %) та дернові ґрунти); Висоцько-Рафалівський (переважають болотні ґрунти); Плав-Горинський (найбільш розвинені торфовища (50 %), дерново-підзолисті (30 %), лучні (12 %) та дернові ґрунти); Сарненський (переважають дерново-підзолисті (на підвищеннях) і дерново-карбонатні (у зниженнях) ґрунти); Рокитнівський (переважно зустрічаються дерново-підзолисті оглеєні ґрунти); Костопільський (основу ґрунтового покриву складають дерново-слабопідзолисті карбонатні та лучні ґрунти з окремими низинними торфовищами); Рівненський (розвинені сірі опідзолені ґрунти на лесових суглинках і чорноземи); Радивилівський (переважають дерново-глейові карбонатні та чорноземно-лучні карбонатні ґрунти) [1, 11, 12, 21, 22, 36].

За гідрологічними особливостями Рівненщина розташована в межах трьох артезіанських басейнів: Волино-Подільського, Прип'ятського, та Українського басейну тріщинних вод. На початок 1994 року за даними Рівненської геологорозвідувальної експедиції (І. Залеський), загальні запаси підземних вод на Рівненщині оцінювалися в 3602,5 тис. м³/добу, з яких у Волино-Подільському артезіанському басейні зосереджено 97,8 %, в Українському басейні тріщинних вод – 1,9 %, у Прип'ятському басейні – 0,3 %.

Річки району належать до басейну Прип'яті (Табл. 1.1) й живляться, в основному, за рахунок талих снігових вод, меншою мірою – ґрунтових вод і атмосферних опадів [3].

Таблиця 1.1.

Річки Рівненського району

<i>Назва річки</i>	<i>Загальна довжина км</i>	<i>Площа басейну км²</i>
Путилівка	57	506
Стубелка	86	1350
Устя	68	762
Горинь	659	27700
МК-1 (струмок Сухівський)	11,2	71,4
Омеляна	16	99,9
Кустинка	17	88,5
Місток	17	78,7
Грушвиця	12	75,8
Безодня	13	68,9
Пруськи	11	28,4

Основний напрямок течії – з півдня на північ – зумовлений загальним зниженням території від Волинського лесового плато до Поліської низовини.

У межах Полісся ріки спокійні, повільні, з широкими заболоченими заплавами. В південних районах швидкість течії збільшується, долини звужуються, ширина заплав стає меншою [1, 11, 12, 21, 22, 36].

Купальний сезон на водних об'єктах району триває з середини травня до середини вересня. Середня місячна температура води у травні + 13°C, у липні та серпні +21°C, у вересні +17°C. Добові коливання, як правило, змінюються у діапазоні 2,5-3°C [3, 12, 21]. Загалом, температурні показники води та повітря, сприяють реареації на берегах водойм досить довгий період року.

1.5. Бальнеологічні ресурси

Бальнеологічні чинники включають в себе ванни, пиття мінеральних вод, лікувальні грязі. Основу бальнеологічних ресурсів Рівненщини складають запаси мінеральних вод та пелоїдів. Відповідно до даних Департаменту екології та природних ресурсів ОДА загалом у Рівненській області налічується дев'ять родовищ мінеральних вод, шість із яких розробляється [6].

Найперспективнішими з них вважають хлоридно-натрієві мінеральні води миргородського типу, які є найбільш поширеними у регіоні. Вони тяжіють переважно до вулканогенно-теригенних порід венду й палеозою і залягають на глибинах від 70-80 м до 750 м. При мінералізації 32 г/дм³ вміст бром у них дорівнює 104 мг/дм³, йоду – 8,5 мг/дм³ [41]. Запаси цих вод виявлені у селах Жобрин та Олександрія Рівненського району, смт Степань Сарненського району та у м. Острог. У межах трьох родовищ (Жобринському, Острозькому і Степанькому) здійснюється видобуток та промисловий розлив мінеральних лікувально-столових вод для внутрішнього застосування [6, 41].

За останні 3 роки відбувся приріст розвіданих експлуатаційних запасів мінеральних вод за рахунок ділянки Водограйна Жобринського родовища, балансові запаси якого виявлені у відкладах канилівської серії верхнього венду за категоріями: А – 12,000 м³ /добу, В – 68,00 м³ /добу, а також Маломидського родовища, балансові запаси якого розвідані у відкладах поліської серії середнього і верхнього рифею за категорією: В – 10,000 м³ /добу [41].

Багаторічне планомірне вивчення стану підземних вод проводиться Рівненською геологічною експедицією методом регулярних спостережень за режимом рівнів ґрунтових вод і гідрохімічними показниками води в 31 пункті спостережень, що розташовані в різноманітних природно-техногенних умовах (інтенсивна експлуатація водозаборів, осушення, в межах промислових та селітебних зон тощо) [6].

Територія Рівненщини характеризується недостатньою вивченістю озерних родовищ сапропелю. З наявних 81 озера поклади сапропелю оцінено

лише у 37 водоймах (з них детальною розвідкою охоплено 19 озер) на загальній площі у 12,41 км². У цілому за категорією А+С2 розвідано 13900,0 тис. т сапропелю (14,3% загальноукраїнських запасів) [41]. До балансових належить 8381,3 тис. т або 60,3% від розвіданих запасів. Ресурси озерного сапропелю нерівномірно розподілені по території Рівненської області. Найбільше розвіданих родовищ у Зарічнлянському адміністративному районі. За категорією розвідки А+С2 тут виявлено 7672,2 тис. т сапропелю (55,2% від розвіданих запасів). У Володимирецькому, Дубровицькому та Костопільському районах запаси лікувальних грязей дещо перевищують по 1 млн. т. Найбільші поклади сапропелю зосереджені в озерах Велике Друге (308,0 тис. т), Островацьке (577,0 тис. т) Володимирецького району; Верхнє (792,4 тис. т), Озерське (413,1 тис. т) Дубровицького району; Любитівське (366 тис. т), Нобель (4308,0 тис. т), Велике (403,3 тис. т) Зарічнлянського району; Мар'янівське (1218,2 тис. т) Костопільського району та Карасин (510,1 тис. т) Сарненського району. До прогнозних ресурсів віднесено 1231,0 тис. т сапропелю в межах 13 озер [3]. Так, у заповідній зоні державного значення знаходяться 4 родовища сапропелю – Велике Почаївське, Мале Почаївське в Дубровицькому районі, Сомине, Стрільське в Сарненському адміністративному районі із позабалансовими запасами сапропелю 734,0 тис. т. [6, 41].

Нині у складі санаторно-курортного господарства Рівненщини функціонує 30 закладів різного профілю: 7 санаторіїв, з яких – 4 дитячих, 2 оздоровчі комплекси, 1 центр професійної реабілітації інвалідів, 7 санаторно-оздоровчих комплексів, 3 з яких – дитячі, 2 дитячі оздоровчі табори та 10 баз відпочинку [6].

Загалом, за даними Рівненської обласної державної адміністрації, на території регіону спотерігається загальне скорочення чисельності санаторно-курортних закладів [25]. Впродовж останніх 20 років більшість закладів державної форми власності у досліджуваному регіоні були збитковими, відтак, їхня кількість різко скоротилась. Серед причин скорочення підприємств даної сфери можна виділити організаційні недоліки управління, моральну та фізичну

зношеність матеріально-технічної бази, недостатнє фінансування, низька конкурентоспроможність госпрозрахункових підприємств. Тому, очевидно доцільно сприяти розвитку невеликих приватних оздоровчо-курортних закладів у досліджуваному регіоні. Окремі заклади санаторно-курортного господарства Рівненщини припинили своє функціонування після аварії на ЧАЕС. Наслідки екологічної катастрофи не дали можливості відновити роботу усіх санаторіїв області [41].

1.6. Природно-заповідний фонд

Коефіцієнт заповідності Рівненського району (разом з м.Рівне) складає 0,90%.

Рис.1.4. Мережа ПЗФ Рівненського району

Індекс інсуляризованості території - 0,47. На одного мешканця району припадає (без урахування населення м.Рівне) 125,4 м² природно-заповідного фонду, з урахуванням населення м.Рівне - 33,02 м². На одного жителя Рівного припадає 1,78 м² природно-заповідного фонду [6, 23].

Структура природно-заповідного фонду району наведена в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Структура ПЗФ Рівненського району

№ з/п	Назва об'єкту	Площа, га
1	Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Вишнева гора"	97
2	Лісовий заказник місцевого значення "Новоставський"	40
3	Орнатологічний заказник місцевого значення "Урочище "Чортове болото"	163
4	Ентомологічний заказник місцевого значення "Грушвицький"	10
5	Ентомологічний заказник місцевого значення "Підгірцівський"	14
6	Ентомологічний заказник місцевого значення "Колоденський"	12
7	Ботанічний заказник місцевого значення "Гориньград"	8
8	Ботанічний заказник місцевого значення "Корнинський"	77
9	Лісовий заказник місцевого значення "Урочище "Павлівщина"	131
10	Ландшафтний заказник місцевого значення "Передільські горби"	25,7
11	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "Віковичний каштан"	0,1
12	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення "Кар'єр кембрійських глин"	2
13	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення "Природне джерело"	0,3
14	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "Хвощ великий"	6,2
15	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "Острів"	15
16	Заповідне урочище "Олександрійська дача"	42
17	Заповідне урочище "Урочище "Жуківське"	4,6
18	Заповідне урочище "Урочище "Сморжівське"	6,2
19	Заповідне урочище "Урочище "Покуси"	5,9
20	Заповідне урочище "Бармаківське"	22,4
21	Заповідне урочище "Порозівське"	118

22	Заповідне урочище "Урочище "Дуби"	6,1
23	Заповідне урочище "Урочище "Соломка"	220
24	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Городоцький парк"	8
25	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Клеванський парк"	7
26	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Новоставський дендропарк"	1,5
27	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення "Олександрійський парк"	5
Всього (без м.Рівне)		1048,0
Всього по району		1096,3

Природно-заповідний фонд району включає: 1 заказник державного значення, 9 заказників місцевого значення, 5 пам'яток природи місцевого значення, 8 заповідних урочищ, 4 парки-пам'ятки мистецтва місцевого значення.

Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Вишнева гора"

Створений постановою Ради Міністрів УРСР №500 від 28.10.1974 р. Знаходиться на території Шпанівської сільської ради між селами Городок і Зозів. Площа 97 га.

Це крейдяні пагорби правого берега р.Устя, вкриті лесовими відкладами. Місцевість отримала назву через наявність на її південних схилах заростей вишні степової. Довжина схилів близько одного кілометра, відносна висота підвищень - 45-50 м. На південних схилах сформувались ґрунти дерново-карбонатні змиті, на перегині схилів - чорноземи вилуговані на лесовидному карбонатному супіску. Вершини Вишневої гори та прилеглі схили північної опозиції вкриті деревно-чагарниковою рослинністю, а на південних та частково південно-західних схилах з крутизною 20-35° формувалась степова рослинність з елементами формацій ковили волосистої, шчака борознистого, осоки низької, чебрецю Маршалла, оману мечолистого. Тут стрічаються близько 100 лучно-степових і степових видів рослин. Серед них - ковила волосиста (Червона книга

України), горицвіт весняний, цибуля круглоголова, льон жовтий, півники угорські, айстра степова, оман мечолистий, самосил гайовий, смовдь Любименка та ін. На північних пологіших схилах сформувались грабові ліси з домішкою дуба, клена звичайного, сосни, берези, в'яза голого, черешні. Із чагарників відмічені бруслина бородавчаста, горобина, свидина кров'яна, ліщина звичайна. Трав'яний покрив утворює яглиця звичайна з осоками лісовою та пальчастою, зеленчуком жовтим, веснівкою дволистою, копитняком європейським, купиною пахучою та іншими видами. Зрідка трапляються види із Червоної книги України - лілія лісова та підсніжник білосніжний, дещо частіше - регіональне рідкісні види: підлісник європейський, кадило сарматське, агрус відхилений. У грабовому лісі досить чисельний слимак виноградний, гніздяться багато видів птахів (зяблик, дрозди співочий та чорний, вільшанка, крутиголовка, синиця велика). З ссавців трапляються кріт, мідія звичайна, мишак жовтогорлий, їжак білочеревий та інші.

Лісовий заказник місцевого значення "Новоставський"

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на території Зорянської сільської ради. Землекористувач - Новоставське лісництво ДП "Клеванський лісгосп" (квартал 19, виділи 9,11,12). Площа 40га.

Територія заказника розташована у межах південної частини Поліської низовини, складеної піщаними флювіогляціальними відкладами. У заказнику охороняються високопродуктивні дубові насадження віком 140-180 років, другого бонітету, з повнотою 0,75. Це двоярусне насадження складається переважно із дуба звичайного, який зростає у свіжій судіброві разом із березою повислою та грабом звичайним. Діаметр найстарішого дерева дуба - 84 см. Середній запас деревостану становить 380 м³. Підлісок відсутній, а у підрослі виявлені деревця граба висотою 5 м до 3 тис. шт. на гектар. У трав'яному покриві розповсюджені барвінок, яглиця звичайна, квасениця звичайна, веснівка дволиста, анемона дібровна, фіалка дивна. З тварин тут водяться

сарна європейська, білка звичайна, заєць сірий, їжак білочеревий, лисиця та мишоподібні гризуни, із птахів - дятел звичайний, сойка, повзик та інші види.

Орнітологічний заказник місцевого значення

"Урочище "Чортове болото"

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. Землекористувач - Деражненське лісництво ДП "Клеванський лісгосп" (квартали 26-28,31). Площа 163 га. Його завданням є охорона гніздівель журавля сірого та лелеки чорного, занесених до Червоної книги України. Це заболочена ділянка Поліської низовини, де зростають водно-болотні (очерет, декілька видів осок, різні види сфагнових та зелених мохів) та рідкісні види рослин. На території заказника, крім болотної трав'яної рослинності, зрідка зростають береза повисла та пухнаста, віком до 60 років, другого бонітету та повнотою 0,6 із запасом 140 м га. Тут же поодинокі трапляються й різні види верб, зокрема, козяча та трьохтичинкова. Крім березових та вербових деревостанів, на території заказника відмічений чорновільховий, де крім вільхи чорної одинично зростають дерева в'яза гладенького. Ґрунти тут торфово-болотисті з напіврозкладеним торфом. Завдяки багатій органіці у підліску зростають розкішна ожина та малина. Трав'яний покрив представлений кропивою дводомною, півниками болотними, вербозіллям, теліптерисом болотним, гадючником вязолистим, сідачем конопляним та іншими видами. Серед вільхового лісу трапляються невеликі, досить обводнені ділянки, де на підвищеннях, як на п'єдесталах, росте вільха чорна. В заказнику відмічено гніздування яструба малого, лелеки чорного (занесений до Червоної книги України), а на болоті - журавля сірого (Червона книга України), баранця звичайного. Досить поширеними є бобри, лисиця, трапляються сарна європейська, кабан, лось європейський та інші тварини. японська, які рясно плодоносять. Це місце гніздування багатьох видів птахів, зокрема дятла звичайного, кропив'янки чорноголової, вільшанки, дрозда співочого, шпака звичайного, зяблика. Із ссавців трапляються заєць сірий, кріт європейський, іноді заходить сарна європейська. З комах відмічені цвіркун польовий, коник

сірий лісовий, ковалик сірий, осадець Егерія, трапляється махаон (Червона книга України).

Ентомологічний заказник місцевого значення "Підгірцівський"

Створений рішенням облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться біля с.Підгірці. Це круті лесові схили південно-західної частини Рівненського плато лівого берега р.Стубла. Площа 14 га.

У заказнику поблизу с.Підгірці є закинтий кар'єр, зарослий поодинокими деревами верби козячої, груші, тополі, вишні, кущами обліпихи крушиновидної, терену колючого, свидини кров'яної, шипшини. Серед кущів зростає багате лучне різнотрав'я, серед якого - парило звичайне, деревій звичайний, дивина чорна, в'язіль барвистий, полини гіркий та віниковий, молочай кипарисовидний, буркун жовтий, зіновать руська. В обривистій стінці кар'єра щороку гніздяться десятки пар ластівки берегової та різноманітні перетинчастокрилі комахи. На змитих схилах сформувались угруповання бородачу звичайного та пирію повзучого, серед яких зростають волошка рейнська, різак звичайний, бедринець ломикаменевий, материнка звичайна та інші види.

На багатших схилах відмічені декілька видів волошки (рейнська, скабіозовидна, лучна), свербіжниця звичайна, дзвоники сибірські, перстач пісковий, чистець прямий, скабіоза блідожовта, реліктовий вид - осока низька, малопоширені види - анемона лісова, суховершки великоквіткові, суниці зелені, астрагал нутовий, лікарські види - валеріана пагононосна, звіробій звичайний, куряча сліпота звичайна, синяк звичайний і багато інших видів. Західна частина заказника заліснена сосною звичайною, кленом гостролистим, дубом північним, іргою овальною.

Ентомологічний заказник місцевого значення "Колоденський"

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться біля с.Колоденка Колоденської сільської ради. Це круті лесові схили центральної частини Рівненського плато з відслоненням лесоподібних четвертинних суглинків, неогенових пісків та вапняків. Площа 12 га.

Заказник складається із двох ділянок площею 9 та 3 га. У заказнику переважає грабовий та кленово-грабовий ліс зеленчуковий та копитняковий. Підлісок утворює ліщина звичайна з домішкою бузини чорної та бруслини бородавчастої. У трав'яному покриві відмічені зеленчук жовтий, копитняк європейський, яглиця звичайна, медунка темна, осоки лісова та пальчаста, фіалка дивна, щитник чоловічий, куцоніжка лісова, гравілат міський, кропива дводомна та інші види. У верхів'ї однієї з ділянок невеличкою гребелькою утворений ставочок, вода з якого стікає по днищу яру, заболочуючи його нижню частину. Навколо водойми зростають водно-болотні види - хвощ річковий, вовконіг високий, очерет, лепешняк, рогіз широколистий та вузьколистий, інші види. На узліссі зростають терен колючий, глід, бруслина європейська. Це місце гніздування птахів - соловейка східного, вівчарика весняного, сороки, синиці великої. Ентомофауна різноманітна, тут водяться, зокрема, коник зелений, олійниця (майка) синя, кузька металічна, трапляються турун фіолетовий, красоцвіт зоряний, махаон (Червона книга України).

Ботанічний заказник місцевого значення "Гориньград"

Створений рішенням Рівненської облради №322 від 05.03.2004 р. Знаходиться на території Шубківської сільської ради. Землекористувач - Олександрійське лісництво ДП "Рівненський лісгосп" (квартал 47, виділи 17,18). Площа 8 га.

Розташований у межах крайньої північної частини Волинської височини. Тут охороняються віковічні буки лісові як генофонд виду, найбільш адаптованого до зростання на півночі України. До кінця XIX ст. на цій території знаходився масив букових лісів природного походження, який нещадно вирубали у 1895 році у зв'язку з будівництвом військового полігону. За даними польського ботаніка Ш. В'єрдака в 30-х роках минулого століття тут залишилось лише 8 дорослих та 63 молодих дерев бука лісового. До нашого часу у молодому дубовому лісі з них збереглися тільки шість. В цьому ж урочищі у післявоєнні роки були закладені лісові культури бука лісового.

Ботанічний заказник місцевого значення "Корнинський"

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на території Корнинської сільської ради. Землекористувач - Здолбунівське лісництво ДП "Рівненський лісгосп" (квартал 1,2). Площа 77 га.

Розташований на схилах Рівненського лесового плато з абсолютними відмітками 230-240 м. Схили плато складені лесоподібними суглинками, які легко розмиваються, що обумовило утворення мальовничого хвилясто-пагорбового рельєфу.

Ділянки характеризуються різномірним складом дерев - дуба, берези, сосни, граба, осики, липи, черешні, ясена. У ярусі підліску виявлені ліщина, горобина, бруслини бородавчаста та європейська, бузина чорна, свидина кров'яна. У трав'яному ярусі ростуть як неморальні, так і бореальні види. Серед них - яглиця звичайна, копитняк європейський, анемона дібровна, квасениця звичайна, веснівка дволиста, зірочник ланцетовидний, підмаренник пахучий, декілька видів папоротей - безщитник жіночий, щитники чоловічий та шартрський, анемона дібровна, конвалія звичайна та інші види. Із рідкісних та малопоширених видів відмічені агрус відхилений, воронець колосистий, підлісник європейський, первоцвіт високий, вовчі ягоди звичайні, реліктовий вид - плющ звичайний, печіночниця звичайна. Особливої цінності масиву надають види, занесені до Червоної книги України - підсніжник європейський, лілія лісова, любка зеленоцвіта, гніздівка звичайна, вовчі ягоди пахучі. Тваринний світ багатий. Тут трапляються кабан, лисиця, заєць сірий, білка звичайна, ласка, куниця лісова, їжак білочеревий, кріт європейський, птахи - зозуля, сорока, синиця велика, дятел звичайний, шпак звичайний, сойка, горобець польовий, чиж, повзик.

Лісовий заказник місцевого значення "Урочище "Павлівщина"

Створений рішенням Рівненської облради №584 від 27.05.2005 р. Знаходиться на території Шпанівської сільської ради. Землекористувач - Решуцьке лісництво ДП "Клеванський лісгосп" (квартал 51). Площа 131 га.

У лісових масивах заказника зростають різноманітні насадження як природного, так і штучного походження. На свіжих та вологих судібровах та дібровах ростуть дуб звичайний разом з березою повислою, грабом звичайним, кленом гостролистим, осикою, буком лісовим, сосною звичайною; у дібровах - тополі біла та канадська, граб, клен гостролистий, липа дрібнолиста, ялина європейська. Майже всі насадження штучного походження, різні за віком. Деревні породи, такі як дуб звичайний, бук лісовий, сосна звичайна, тополя канадська, ялина європейська, ростуть разом з деревами природного походження, такими як граб звичайний, клен гостролистий, осика. У трав'яному покриві заказника широко розповсюджені яглиця звичайна, копитняк європейський, зеленчук жовтий, куцоніжка лісова, фіалки дивна та Рейхенбаха, зрідка трапляються види із Червоної книги України - коручка чемерниковидна та гніздівка звичайна. У підліску відмічені бузина чорна, свидина кров'яна, бруслина бородавчаста. Фауна заказника теж досить різноманітна. Тут мешкають заєць сірий, лисиця, куниця лісова, вивірка звичайна, їжак білочеревий, кабан, борсук (занесений до Червоної книги України), з птахів - сойка, повзик, дятел звичайний, сова сіра, канюк звичайний, різні види горобцеподібних, земноводні, плазуни та інші.

Ландшафтний заказник місцевого значення "Передільські горби"

Створений рішенням Рівненської облради №584 від 27.05.2005 р. Знаходиться на території Малошпаківської сільської ради на відстані 1,5-2 км на південний схід від с.Переділи. Площа 25,7га.

Ділянка є системою горбів, характерних для Волинського лесового плато, з яких відкриваються мальовничі краєвиди. Верхи пагорбів складені неогеновими вапняками потужністю 1,5-2,0 м, які захищають їх від розмиву. Завдяки цьому аналогічні відклади збереглися у вигляді гряди від с.Переділи до с.Варковичі, що добре простежується у сучасному рельєфі. Ґрунти в основному сірі опідзолені сильно розмиті на лесоподібних суглинках. Подекуди у підніжжі схилів зустрічається елювій карбонатних порід уламки вапняків-черепашників та ваяків. У центральній частині ділянки, яка має назву "Корчунки", в

минулому був кар'єр, де добували пісковик. Основна частина горбів вкрита трав'янистою рослинністю, невеликі площі займають молоді соснові насадження та зарості чагарників, склад яких дуже різноманітний. На відкритих ділянках сформувались сухі та остепнені луки, де зростають кунічник наземний, нечуй-вітер волохатенький, бедринець ломикаменевиий, пірій повзучий, волошка лучна, жовтозілля широколисте, цикорій дикий, полин віниковий, гіркуша нечуйвітрова, горошок чотиринасінний та інші види. На стрімких схилах південно-східної експозиції сформувались угруповання тонконогу вузьколистого. Тут ростуть такі степові види як шавлія заростева, суниця зелені, відкашник Біберштейна. Із чагарників у заказнику зростають глід гладенький, свидина кров'яна, калина звичайна, терен, декілька видів шипшини та верби. Із малопоширених видів відмічені валеріана пагононосна, первоцвіт весняний, плющ звичайний, вовчі ягоди звичайні, у нижній частині схилу - любка дволиста (Червона книга України). Значна кількість медоносних рослин приваблює численну енто-мофауну, серед яких рідкісними є махаон та вусач мускусний, які занесені до Червоної книги України.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення

"Віковичний каштан"

Створена Рівненським облвиконкомом №818 від 10.10.1969 р. Знаходиться на території Шубківської сільської ради. Землекористувач - Рівненський обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції. Площа 0,1 га.

Охороняється 300-річний гіркокаштан звичайний з трьома стовбурами, висотою понад 30 м, обхватом близько 5 м. Цей вид є інтродуцентом в Україні, походить з Балкан.

Геологічна пам'ятка природи місцевого значення

"Кар'єр кембрійських глин"

Створена рішенням Рівненського облвиконкому №379 від 30.10.1979 р. Знаходиться на території Шпанівської сільської ради. Площа 2,0 га.

Пам'ятка природи представляє собою три відпрацьовані кар'єри, розташовані на першій надзаплавній терасі правого берега Горині в межах північно-східної околиці с.Хотинь. Кар'єрами розроблялися аргіліти вендського віку, дезінтегровані в процесі фізичного вивітрювання до стану глин. На даний час кар'єри відпрацьовані і затоплені водою. Глини сірувато-бурого кольору з вишневим відтінком зустрічаються лише у відвалах. Там же зустрічаються уламки дрібнозернистих пісковиків із "хвилеприбійними знаками" та фосфоритові конкреції, виповнені карбонатними (кальцит, сидерит) та сульфідними (сфалерит, галеніт, пірит, марказит, халькопірит, ковелін) мінералами. В стінці кар'єру, розміщеного західніше всіх інших, безпосередньо під ґрунтово-рослинним шаром зустрічаються гнізда та лінзи голубуватих глин, які в народній медицині застосовуються з лікувальною метою. Вихід має значне наукове та пізнавальне значення, так як є одним із небагатьох виходів осадових порід протерозою в Рівненській області. Пам'ятка приваблива й з естетичної точки зору - водяні плеса відпрацьованого простору кар'єрів на фоні соснового лісу з однієї сторони та на фоні річки і мальовничого села на її підвищеному березі з протилежної сторони створюють мальовничий ландшафт. Цю місцевість населення використовує як рекреаційну зону.

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення

"Природне джерело"

Створена рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на території Шпанівської сільської ради. Джерело знаходиться на північній околиці с.Хотинь, на лівому березі р.Горинь. Площа 0,3 га.

Мальовниче джерело з надзвичайно прозорою водою, яке гармонійно вписується в загальний краєвид. Джерело висхідного типу в основі горба, приблизно на 8-9 м вище урізу води р.Горинь. Джерело окультурене, глибина - 0,85 м. Витікає з-під пагорба, в основі складеного крейдовими породами. Вода прозора, приємна на смак. Мовчазним сторожем "стоїть" над джерелом розлогий красень ясен, обхват стовбура якого сягає 4,4 м.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "Хвощ великий"

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. Знаходиться на території Кустинської сільської ради в 0,5 км на схід від села Решуцьк. Площа 6,2 га.

Пам'ятка розташована вузькою смугою у притерасній частині заплави р.Горинь на її лівому березі. Заплава в цьому місці розширена, зайнята сінокісними угіддями. На схилі корінного берега росте листяний ліс, а в його підніжжі знаходиться смуга заболоченого лісу. Саме в ній зростає популяція цінного реліктового виду - хвоща великого. Найбільші площі хвоща великого виявлені в місцях виклинення ґрунтових вод у густих заростях бутня запашного та інших видів лучно-болотного різнотрав'я (лисохвіст тростиновий, герань болотна, гадючник оголений, кропива жабрійолиста). На заболоченому відрозі заплави, що вузьким клином вдається у корінний берег, буйно зростає болотне різнотрав'я, серед якого переважає осот прибережний, сідач конопляний, гадючник оголений, осока зближена. На цій ділянці є великі популяції валеріани високої та пальчатокорінника м'ясочервоного, занесеного до Червоної книги України.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення "Острів"

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. Знаходиться на території Городоцької сільської ради. Площа 15га.

Ділянка розташована на стариці р.Устя, де вона в минулому овалом огинала корінний берег. Нині на її місці заболочена смуга, що оточує підвищену частину острова. На ділянці за рівнем зволоженості можна виділити три екологічні екотопи: найвищої частини острова - гребеня та верхньої частини схилу, нижньої частини схилу із значною участю чагарників та заболоченої смуги навколо "острова".

На гребені сформувались луки, де переважають трясунка середня, грясниця збірна та заяча конюшина багатоліста. Багате різнотрав'я містить лучні та лучно-степові види, такі як рутвиця звивиста, нонея російська, будяк пониклий, самосніл гайовий, чебрець Маршалів, дзвоники сибірські, конюшини

альпійська та гірська, люцерна лежача, в'язіль барвистий. Тут виявлені такі рідкісні та малопоширені види як цибуля круглоголова, оман мечолистий, осоки притиснута та повисла. В нижній частині ділянки зростають чагарники свидини криваво-червоної, шипшини, глоду, барбарису, серед яких зростають лучно-сенові види. Тут росте й цінна лікарська рослина - тирлич хрещатий. У заболоченій смузі навколо пагорба переважають угруповання очерету, ростуть осока гостра, рогіз широколистий, хвощ річковий, вех широколистий, бобівник трилистий, валеріана висока, цикута отруйна та інші види. Виявлена велика популяція пальчатокорінника м'ясочервоного. Біля підніжжя схилу зростає пальчатокорінник Фукса. Обидва види занесені до Червоної книги України.

Заповідне лісове урочище "Олександрійська дача"

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Розташоване на території Олександрійської сільської ради поблизу населеного пункту Соломка Костопільського району. Землекористувач Олександрійське лісництво ДП "Рівненський лісгосп" (квартал 32, виділ 1). Площа 42 га.

Територія урочища розташована у межах крайньої південної частини Поліської низовини. Рельєф слабохвилястий. Ґрунти дерново-підзолисті супіщані. Ділянка лісу характеризується різнопородним складом (дуб, сосна, береза, граб, липа) з рідкісними та лікарськими рослинами. Дуб і сосна в насадженні 130-річного віку, вегетативна береза повисла 90 років. Деревостан належить до другого бонітету, з повнотою 0,7 і запасом - 360 м³/га. У підліску зростають ліщина, горобина, крушина ламка. У трав'яному покриві розповсюджені ожина, суниці лісові, медунка темна, звіробій, різні злаки. Ця ділянка сприятлива для росту і розвитку цінної лікарської рослини - конвалії звичайної. В урочищі можна побачити кабана, сарну європейську, зайця сірого, лося, лисицю, білку звичайну. Із птахів сойку, вільшанку, дятла звичайного, синицю велику, повзика, сороку та інші види.

Заповідне лісове урочище "Урочище "Жуківське"

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. Розташоване на території Зорянської сільської ради. Землекористувач -

Сморжівське лісництво ДП "Клеванський лісгосп" (квартал 3, виділи 2, 7).
Площа 4,6га.

Територія урочища розташована в межах Волинської височини з дуже розчленованим рельєфом з перепадом висот до 20 м. На ділянці поширені легкорозмивні лесоподібні суглинки, що і обумовило сучасний стан рельєфу та необхідність його захисту від водної ерозії. Тут, у свіжій грабово-дубовій діброві, зростають високопродуктивні лісові насадження модрини європейської 75-річного віку. У трав'яному покриві ростуть веснівка дволиста, анемона дібровна, вороняче око звичайне, копитняк європейський, чина лісова, осока пальчата та інші види. З фауни тут зустрічається заєць сірий, сарна європейська, лисиця, кабан, кріт європейський, куниця лісова, мідія звичайна. На території урочища живуть різні види птахів, зокрема сойка, дятел звичайний, синиці велика та чорна, повзик, зол отому шкажовточуба та інші.

Заповідне лісове урочище "Урочище "Сморжівське"

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. Розташоване на території Зорянської сільської ради. Землекористувач - Сморжівське лісництво ДП "Клеванський лісгосп" (квартал 14, виділ 19).
Площа 6,2 га.

Територія урочища розташована в межах північної крайньої частини Волинської височини і характеризується розчленованим рельєфом. На даній території переважають лесоподібні суглинки, які суцільним чохлам покривають більш древні породи і формують сучасний рельєф. В урочищі охороняються високопродуктивні лісові культури бука лісового, дуба звичайного, модрини європейської, осики, сосни звичайної, з домішкою ялини європейської, берези повислої, дуба червоного, граба звичайного. Трав'яний покрив утворює анемона дібровна, копитняк європейський, гравілат міський, чина весняна, веснівка дволиста, одинарник європейський та інші види. Тваринний світ урочища багатий. Тут трапляються куниця лісова, білка звичайна, мишак жовтогорлий, лисиця, заєць сірий, земноводні - жаба гостроморда, ропуха сіра. Із птахів зустрічаються дятел звичайний, сойка, синиця велика, дрозди чорний та

співочий, повзик та інші. Є поселення борсука, якого занесено до Червоної книги України.

Заповідне лісове урочище "Урочище "Покоси"

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. Розташоване на території Зорянської сільської ради. Землекористувач - Сморгівське лісництво ДП "Клеванський лісгосп" (квартал 24, виділ 8,9,10). Площа 5,9 га.

Територія урочища розташована в межах північної крайньої частини Волинської височини і характеризується відповідним даній геоморфологічній структурі сучасним рельєфом та геологічною будовою.

В урочищі зростає насадження високопродуктивного буку лісового віком 80 років, запас деревини складає 320 м³/га. На ділянках, де переважаючою породою є дуб звичайний, запаси деревини менші (230-270 м³/га). У підліску ростуть ліщина звичайна, свидина кров'яна, крушина ламка. У трав'яному покриві зростають багато злаків, конвалія звичайна, веснівка дволиста, вороняче око звичайне, копитняк європейський, анемона дібровна та інші види рослин. В урочищі трапляються їжак білочеревий, заєць сірий, лисиця, борсук (Червона книга України), гніздяться сойка, повзик, дятел звичайний, крук, сова сіра, канюк звичайний та інші птахи.

Заповідне лісове урочище "Бармаківське"

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. (зі змінами рішенням Рівненської облради №584 від 27.05.2005 р.). Знаходиться на землях Великожитинської сільради, за 0,5 км на південь від с.Бармаки. Площа 22.4 га.

Ділянка є балкою з перепадами висот від 220 до 240 м. Вона досить розроблена, з плескатим дном, крутими та стрімкими схилами і глибокими ярами у відроггах її верхів'я. У схилах балки переважно відслонюються четвертинні лесоподібні суглинки, характерні в цілому для Волинської височини, а в окремих випадках спостерігаються більш древні верхньокрейдові відклади. У 1983 році цій ділянці з метою збереження і відтворення рідкісних

видів комах (сколія степова, махаон, мнемозіна, люцина, бражник мертва голова - усі з Червоної книги України) на площі 19 га створено ентомологічний заказник місцевого значення. У 2005 році категорію ентомологічного заказника змінено на категорію заповідного урочища. Одночасно до нього приєднана ділянка площею 3,4 га, де виявлений малопоширений вид - скорзонеру пурпурову (зміячку).

Найціннішою частиною заказника є ділянки південної експозиції з виходами крейди, із лучно-степовою рослинністю, де переважають тонконіг вузьколистий і пирій середній. Тут зростають такі кальцієфіли як сонцепвіт звичайний, чебрець вапняковий, льон жовтий, осока низька, що утворює невеликі ділянки угруповання, занесеного до Зеленої Книги України, регіонально рідкісні види - горицвіт весняний, астрагал нутовий, суховершки великоквіткові. В яру ростуть молоді граби, осики, черешні, із чагарників - глід, терен, бруслини бородавчаста та європейська. У трав'яному ярусі серед чагарників та дерев ростуть валеріана висока, герань Робертова, щитники шартрський та чоловічий, пухирник ламкий, орляк звичайний, копитняк європейський. У верхній частині бічного відгалуження яру виявлено популяцію карпатського виду - крем'яника гарного. На освітлених ділянках, узліссях та схилах відмічені численні популяції малопоширеного виду - анемони лісової. Урочище багате на лікарські рослини, зокрема, тут ростуть куряча сліпота звичайна, материнка звичайна, гадючник звичайний, валеріана висока, тирлич хрещатий, суниці зелені, чебрець Маршалів, воловик лікарський, парило звичайне, кілька видів звіробою тощо.

Заповідне лісове урочище "Порозівське"

Створене рішенням Рівненської облради №584 від 27.05.2005 р. Знаходиться на території Тайкурівської сільської ради, між селами Порозове та М'ятий. Землекористувач - Здолбунів-ське лісництво ДП "Рівненський лісгосп" (квартали 2 і 3). Площа 118 га.

Територія урочища розташована на підвищенні в межах Рівненського лесового плато. Схили пагорбів складені четвертинними лесоподібними

суглинками. На вершинах залишилися малопотужні прошарки вапняків неогенового віку, які зберегли пагорби від розмиву. Це масив дубово-грабового лісу на мальовничих пагорбах з домішкою ясена, берези, осики, черешні. В трав'яному покриві переважає яглиця звичайна, місцями із співдомінуванням копитняка європейського та фіалки дивної. В масиві біля с.Порозове зустрічаються фрагменти дубово-грабових лісів барвінкових. Ядро флори складають неморальні види, такі як фіалки дивна та Рейхенбаха, копитняк європейський, чина весняна, підмаренник запашний, жовтець кашубський, осока пальчаста, куцоніжка лісова та просянка розлога. Кореальних видів у флорі мало, це три види папоротей - щитники чоловічий і шартрський та безщитник жіночий, а серед різнотрав'я - веснівка дволиста, квасениця звичайна. В незначній кількості трапляється вид, характерний для західних регіонів України - печіночниця звичайна. На масиві зростають такі малопоширені види як підлісник європейський, воронець колосистий, вовчі ягоди звичайні. У складі флори відмічені види, занесені до Червоної книги України - любка зеленоквіткова, коручки темночервона та чемерниковидна, гніздівка звичайна, лілія лісова. Багатий також і тваринний світ.

Заповідне лісове урочище "Урочище "Дуби"

Створений рішенням Рівненської облради №584 від 27.05.2005 р. Знаходиться на території Кустинської сільської ради. Землекористувач - Решуцьке лісництво ДП "Кле-ванський лісгосп" (квартал 46, виділи 2,5,17). Площа 6,1 га.

Насадження в урочищі природного походження, за структурою двоярусне. У першому ярусі знаходиться дуб звичайний віком до 160 років, з домішкою сосни звичайної такого ж віку. У другому ярусі зростають сосна звичайна і граб звичайний віком 60 років (сосна насінневого походження, а граб - вегетативного). Рідше - клен гостролистий, ялина європейська, ясен звичайний. У трав'яному покриві поширені такі види рослин як анемона дібровна, веснівка дволиста, квасениця звичайна, кропива дводомна, чистотіл великий, вороняче око звичайне, копитняк європейський та інші. На території

заказника можна зустріти зайця сірого, сарну європейську, лисицю, борсука (занесений до Червоної книги України), куницю лісову, білку звичайну, земноводних та плазунів - вужа звичайного, веретільницю ламку, ящірку прудку, жабу гостроморду. Різноманітна тут і орнітофауна. У дубовому лісі любить поласувати жолудями сойка, постукують по стовбурах дерев дятли (звичайний та середній), зустрічаються тут і припутні, синиці (велика та блакитна), з хижих птахів трапляється яструб малий та інші птахи.

Заповідне болотне урочище "Урочище "Соломка"

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на території Олександрійської сільської ради. Землекористувач - Олександрійське лісництво ДП "Рівненський лісгосп" (квартали 30, 39-41,48,49). Площа 220 га.

Територія урочища розташована на південь від с.Соломка у межах південної частини Поліської низовини. Це ділянка заболоченого лісу на колишніх торфовиробках та безлісні низинні болота з осоковою рослинністю, на окремих ділянках яких трапляються берези повисла та пухнаста віком 20-40 років. Підлісок утворюють верби козяча та попеляста, крушина ламка. Крім боліт в урочищі є біополяни, канали, невеликі площі займає низькопродуктивний, заболочений ліс суборового типу. На менш вологих невеличких багатших сугрудових ділянках зростають вільха чорна, береза повисла та осика, вегетативного походження з поодинокими деревами дуба звичайного. На території урочища гніздяться водоплавні птахи (широконіска, крижень, лиска), знаходиться поселення бобрів.

Городоцький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення

Створений рішенням Рівненської облради №213 від 13.10.1993 р. Знаходиться на землях Городоцької сільської ради у с.Городок. Землекористувач - Городоцький монастир Рівненської єпархії УПЦ. Площа 8 га. Розташовується на невеличкому острові у заплаві річки Устя. Це старовинний пейзажний парк кінця XVIII ст., закладений відомим на Волині

паркобудівничим, ірландцем за походженням, Діонісієм Міклером, запрошеним тодішнім власником палацу угорським графом Валенти Естергазі. У 1878 році маєток перейшов у власність статського радника, інженера, барона Рудольфа Васильовича Штейнгеля, а пізніше його сина Федора Рудольфовича. У 1896 році Р.Штейнгель заснував тут перший на Волині краєзнавчий музей. У ньому зберігалась археологічна карта Волині, уніатські богослужбові книги XVIII століття, нумізматична колекція, книги російською та польською мовами з природознавства Волині, географії, історії, народної освіти, різноманітні археологічні експонати, знайдені на давньому городищі тут же, в Городку, поліський фольклор. На жаль, більша частина експозиції була втрачена під час Першої світової війни, решта зазнала такої ж долі у 1939 році. Лише фольклорна частина збереглася й утворює сьогодні окремих фонд Державного архіву Рівненської області. Нині колекція дерев парку становить понад 20 видів дерев та чагарників. Серед них 350-річний дуб, 200-річні ясени та липи, віковічні гіркокаштани, граби та клени, а також молодші екземпляри ялини європейської, клена гостролистого, берези, горіха грецького, туї, кущі бузку та форзиції.

Клеванський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р.
Знаходиться в смт Клевань. Площа 7 га.

Територія смт.Клевань знаходиться на стику двох геоморфологічних структур -Поліської низовини та Волинської височини. Парк є залишком старої діброви, що в минулому зростала на території сучасної території селища. Основною породою є різновікові дуби, найстаршим з них близько 250-300 років. Крім дубів, в парку зростають граб звичайний, робінія звичайна, береза, тополя чорна та біла, липа серцелиста, клен гостролистий, сосна звичайна та інші види. Із чагарників тут зрідка трапляються бузина чорна, бруслина бородавчаста, горобина. Трав'яний покрив на освітлених ділянках дещо густіший, ніж на затінених. Тут зростають мітлиця тонка, астрагал солодко-

лисий, розхідник плющевидний, зіновать руська, кульбаба лікарська, сухоцвіт лісовий, бедринець ломикаменевий, вероніка дібровна, мітлиця повзуча, деревій звичайний, ранник вузлуватий, кунічник наземний, чистотіл великий, фіалка Рейхенбаха, гравілат міський. В парку є меморіал воїнам, загиблим під час Великої Вітчизняної війни, обсаджений самшитом.

Парк є місцем відпочинку жителів селища, потребує впорядкування території та збільшення складу порід дерев і чагарників.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення

"Новоставський дендропарк"

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на території Зорянської сільської ради. Землекористувач - Новоставське лісництво ДП "Рівненський лісгосп" (квартал 39, виділ 22). Площа 1,5 га.

Декоративний парк віком 41 рік закладений у свіжій дубово-грабовій судіброві. Урочище знаходиться південніше с.Новоставці, ліворуч дороги на с.Новосілки. Це погорбована територія Рівненського лесового плато з сірими

опідзоленими слабозмитими ґрунтами. Знаходиться у межах крайньої південної частини Поліської низовини з рівнинним рельєфом. У парку зростає близько 130 видів дерев та кущів. Тут є такі породи як клен гостролистий, дуб північний, береза повисла, липа дрібнолиста, горіх манчжурський, хвойні: сосна Веймутова, ялина європейська, туя західна, яловці різних декоративних форм та інші види. У трав'яному покриві дендропарку переважають чистотіл великий, гравілат міський, яглиця звичайна, кропива дводомна, зірочник ланцетовидний, квасениця звичайна. Із тварин тут можна зустріти зайця сірого, ящірку прудку, різні види земноводних (жабу гостроморду, ропуху сіру) та мишоподібних гризунів (мишак жовтогорлий, нориця польова, миша хатня), велике різноманіття птахів, зокрема гніздяться шпак звичайний, синиці велика та блакитна, сойка, повзик, дятел звичайний та інші.

Олександрійський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення

Створений рішенням Рівненського облвиконкому № 343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на правому березі річки Горинь, в центрі села Олександрія. Площа 5.0 га.

Старовинний пейзажний парк заснований на початку ХІХ ст. князями Любомирськими.

Парк розташований у межах першої надзапlavної тераси річки, складеної четвертинними алювіальними піщаними відкладами. Основа тераси складена верхньокрейдovими утвореннями. У східній частині парку у підніжжі пагорба розташоване джерело з чистою водою. Воно окультурене і користується популярністю у місцевого населення.

Нині в парку налічується 22 види дерев та чагарників. Серед них - клен гостролистий, ясен звичайний, робінія звичайна, береза, бархат амурський, липи серцелиста та широколиста, гіркокаштан звичайний, декілька видів тополь, ялина європейська, граб звичайний, груша, верба, черешня, горіх грецький, глід та інші види. Трав'яний покрив представлений звичайними видами - мітлицею тонкою та повзучою, горлянкою повзучою, розхідником плющевидним, кульбабою лікарською, веронікою дібровою, чистотілом великим, гравілатом міським. Парк знаходиться в доброму стані, але необхідно розширити породний склад дерев та чагарників, зокрема, інтродукованими видами [6, 13, 23, 39].

1.7. Екологічна ситуація

На сучасному етапі Рівненський район відноситься до територій з помірним рівнем забруднення довкілля. Проте, спостерігається тенденція до наростання техногенного навантаження на територію регіону.

У промисловому відношенні Рівненська область спеціалізується на електроенергетиці, хімічній та деревообробній промисловості, виробництві

будівельних матеріалів, виробництві скловиробів, машинобудуванні і металообробці, текстильній, харчовій та видобувній промисловості [10].

Природні ресурси району, а саме: атмосферне повітря, водні та земельні ресурси, зазнають антропогенного впливу. Це виявляється у збільшенні обсягів викидів в атмосферу та скидів у поверхневі водні об'єкти зворотних вод підприємств, накопиченні відходів усіх класів небезпеки. Розподіл техногенного забруднення територією району неоднорідний і сконцентрований, в основному, у центральній частині регіону.

З метою забезпечення екологічно збалансованого розвитку та збереження біорізноманіття, на території району створена мережа природно-заповідного фонду, загальною площею - 1096,3 га (структура його розглядалась вище).

Значний негативний вплив на природні ресурси регіону, а саме на стан ґрунтів району, мають сільськогосподарські підприємства землеробський технологій. Недотримання сівозмін, недостатнє внесення органічних та мінеральних добрив, невапнування кислих ґрунтів, призводить до зниження родючості ґрунтів та зниженню врожайності.

Гостро стоїть проблема забруднення довкілля району відходами промислового виробництва та споживання. У регіоні відсутня ефективна система поводження з відходами, що призводить до їх накопичення і, як наслідок, до значного антропогенного навантаження на навколишнє середовище та забруднення його основних складових: ґрунтів, гідромережі, атмосферного повітря.

Загалом, у області значного негативного впливу лісовим ресурсам та ґрунтам завдає неконтрольоване видобування бурштину.

В цілому, проблеми Рівненського району можна виділити у програмі Стратегічної екологічної оцінки Стратегії розвитку Рівненської області [10], де сформовано Рейтинг її екологічних проблем, а саме:

- радіоактивне забруднення Рокитнівського, Сарненського, Дубровицького, Володимирецького, Зарічненського та Березнівського районів області внаслідок Чорнобильської катастрофи;

- забруднення поверхневих вод скидами стічних вод житлово-комунальних, промислових підприємств та сільським господарством, основними чинником якого є неефективна робота очисних споруд;

- забруднення навколишнього природного середовища відходами виробництва і споживання;

- винищування лісів;

- пошкодження лісових ресурсів і ґрунтів внаслідок несанкціонованого видобутку бурштину-сирцю в північних районах області;

- забруднення атмосфери викидами промислових підприємств та автотранспорту:

- порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок області;

- невнесення в натуру і відсутність картографічних матеріалів водоохоронних зон та прибережних захисних смуг водних об'єктів області:

- низька якість питної води в сільських населених пунктах області через відсутність систем централізованого водопостачання;

- підтоплення населених пунктів і територій, у тому числі за рахунок високого рівня ґрунтових вод;

- застарілі технології виробництва та обладнання, висока енергоємність та матеріаломісткість;

- низький рівень екологічної культури бізнесу та населення;

- недосконалість системи моніторингу довкілля;

- недостатнє фінансування природоохоронних заходів;

- слабкі важелі впливу органів місцевого самоврядування на процеси охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів;

- недостатнє забезпечення збереження природно-заповідного фонду;

- невиконання необхідних обсягів рекультивациі земель;

- зниження підземних вод в Гощанському районі.

Головними екологічними проблемами Рівненщини є те, що регіон залишається однією з найбільш постраждалих від наслідків Чорнобильської катастрофи територією. 11 тис км² території (56%) є ураженими дією радіаційного випромінювання. Забруднені радіацією сільськогосподарські угіддя займають площу 290 тис.га (31% від загальної площі), ліси - 654 тис. га (82% площі усіх лісів регіону) [8, 10].

Другою нагальною проблемою області і Рівненського району, зокрема, лишається неефективна робота очисних споруд житлово-комунального господарства та промислових підприємств. Довготривала експлуатація систем водопостачання та каналізації призвела до їх зношування, що призводить до недостатнього очищення стічних вод. Крім того, стан поверхневих вод погіршується через скиди неналежно очищених стічних вод комунальних підприємств, які є найбільшими забруднювачами поверхневих вод. Найвагомійший антропогенний вплив зафіксовано на річках:

- Стир, в яку здійснюється скиди стічних вод з очисних споруд КП дитячого санаторію „Хрінники”, промислово-зливові води ВП „Рівненська АЕС”, стічні води з комунальних очисних споруд м.Вараш та смт Зарічне;

- Іква (скиди стічних вод з комунальних очисних споруд м.Дубно та смт Млинів);

- Бережанка (скиди стічних вод з комунальних очисних споруд смт Володимирець);

- Горинь (скиди стічних вод з комунальних очисних споруд м.Острог, смт Оржів, смт.Гоща, м.Дубровиця та підприємств ТзОВ „ОДЕКУкраїна”, Городищенської виправної колонії та ПрАТ „Рівнеазот”);

- Замчисько (скиди стічних вод з комунальних очисних споруд м.Костопіль, ПрАТ „Костопільський завод скловиробів”, ТОВ „Хмизи-сервіс” та ТзОВ „Свиспан Лімітед”);

- Устя (скиди стічних вод з комунальних очисних споруд смт.Квасилів, с.Зоря, м.Рівне та зливові води м.Рівне);

- Случ (скиди стічних вод м.Березне, м.Сарни, ТОВ „Завод металевих виробів”, ТОВ „Папірінвест”) [8, 10].

Вкрай небезпечною є проблема забруднення навколишнього середовища відходами виробництва і споживання. Загалом, на території області налічується біля 1000 підприємств та організацій, діяльність яких пов'язана з накопиченням промислових та побутових відходів. Утворення значної кількості техногенних відходів, пов'язане із застарілими технологіями виробництва та обладнання, високою енергоємністю та матеріалоємністю економіки області [10].

Низький рівень утилізації відходів на території району, призводить до їх накопичення та розміщення у різних поверхневих сховищах та на полігонах.

Проблема винищування лісів залишається вкрай гострою не лише на території регіону, а й на території України вцілому. Станом на 1 січня 2019 року землі лісового фонду займали площу 810,6 тис. га, площа земель лісгосподарського призначення - 703,2 тис. га [8]. Лісистість регіону становить 35%. Найбільше лісових ресурсів зосереджено у північній частині регіону. Головними небезпечними факторами, що спричиняють зменшення лісового фонду є:

- випалювання сухої рослинності у весняний період, що призводить до виникнення пожеж у лісах;
- всихання соснових лісів;
- самовільні рубки [8, 10].

Нераціональне використання та виснажлива експлуатація лісів призвела до зменшення лісистості, зміни породного складу, вікової структури, зменшення запасів лісів, зниження багатьох корисних функцій лісів, у тому числі їх біологічної стійкості. Тривалі порушення лісокористування породило низку екологічних проблем краю – хвороби дерев, вітровали, буреломи, механічне пошкодження цінних порід (явір, бук, модрина), що знижує сортність насаджень. Прояв ерозійних процесів призводить до порушення гідрологічного режиму річок, деградації ґрунтів, порушення наступного лісовідтворення тощо [8, 10].

Використання, не відповідаючих сучасним вимогам, технологій, застарілого та зношеного обладнання і устаткування, не виконання атмосферно-захисних заходів та низький рівень експлуатації пилогазоочисних споруд на підприємствах регіону, ведуть до значного забруднення атмосферного повітря. За даними Департаменту екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації основними забруднювачами атмосферного повітря у 2019 році були підприємства м.Рівне (2,6 тис. т), Здолбунівського (2,7 тис. т), Рівненського (1,2 тис. т), Дубенського (0,6 тис. т), Костопільського (0,6 тис. т) та Рокитнівського (0,3 тис. т) районів. Найбільш забруднені території міст Рівне (44977,2 кг/км²), Вараша (4057,4 кг/км²), Дубно (3455,6 кг/км²), а також Здолбунівського (4168,1 кг/км²), Рівненського (1041,4 кг/км²), Дубенського (483,8 кг/км²) та Костопільського (386,8 кг/км²) районів. Основними забруднювачами атмосфери області є підприємства переробної промисловості (75,8% загального обсягу забруднюючих речовин). Найбільшими підприємствами – забруднювачами атмосферного повітря, якими щороку викидається у атмосферне повітря понад 66% усіх викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, у області є ПрАТ „Рівнеазот”, філія „Волиньцемент” ПАТ „Дікергофф цемент Україна”, ПрАТ „Консюмерс-Скло-Зоря”, філія „Управління магістральних газопроводів „Львівтрансгаз”, ТЗОВ „Агроконцерн”, ТЗОВ „Укрмолпродукт”, ТЗОВ „ОДЕК-Україна”, ТЗОВ „Свиспан Лімітед”. За оцінкою ступеня забрудненості атмосферного повітря загальний рівень забруднення оцінюється як підвищений. Індекс забруднення атмосфери (ІЗА) у 2019 році становив 5,9 [8].

Причинами порушення гідрологічного та гідрохімічного режимів малих річок регіону є як природні, так і антропогенні фактори. З природних слід відмітити складну гідрометеорологічну ситуацію (інтенсивні тривалі дощі по всій площі водозбору річкової мережі); геологічні та гідрологічні умови, які приводять до формування зсувів, обвалів та селей; сприятливі умови для швидкого стікання води (значна крутизна схилів, близьке залягання водонепроникних гірських порід). Серед антропогенних чинників виділяють

наступні: недостатня пропускна здатність річок; зарегульованість річкової мережі; забудова заплавних земель; безсистемна вирубка лісів; захаращення русел річок, розорення прибережних захисних смуг [8, 10].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТА ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

2.1. Інфраструктурне забезпечення еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського району

Основними компонентами еколого-рекреаційного потенціалу є туристичні ресурси, доповнені інфраструктурними елементами. Останні представлені підприємствами і закладами, які розміщені у привабливих для туристів місцях, продукують та пропонують до споживання різноманітні послуги, в тому числі й рекреаційно-туристичні [17].

На сучасному етапі розроблено три основних підходи, які пояснюють сутність інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери: як особлива сфера застосування праці (теоретико-економічний), як сукупність матеріальних об'єктів (структурний) та як сукупність певних галузей господарювання та видів економічної діяльності (функціональний) [17]. У кожному з цих підходів науковцями закладений неоднаковий зміст в одні і ті ж поняття. Зокрема, у Словнику законодавчих термінів [29] поняття рекреаційної інфраструктури трактується, як сукупність засобів забезпечення організації та здійснення рекреаційної діяльності, тобто - це шляхи сполучення, заклади/місця розміщення і харчування, транспортні засоби, еколого-освітні центри, елементи рекреаційного благоустрою тощо.

І.В. Смаль [30] дає роз'яснення рекреаційній інфраструктурі як сукупності модусів розміщення, закладів оздоровлення, харчування, розваг і реалізації рекреаційно-туристичних послуг, комунікаційних систем життєзабезпечення, зв'язку і транспорту, функціонування і взаємодія яких спрямована на задоволення рекреаційних потреб людини.

С.В. Мочерний [9] розуміє інфраструктуру рекреаційно-туристичної сфери як комплекс об'єктів (підприємств, закладів, організацій та споруд), які забезпечують умови функціонування суспільного виробництва і

життєдіяльності населення, формування фізично та інтелектуально розвиненого, суспільно активного індивіда.

В цілому загальним визначенням рекреаційно-туристичної сфери можна вважати сукупність видів економічної діяльності, суб'єктів та об'єктів рекреаційно-туристичної сфери, які створюють умови для виробництва та реалізації рекреаційно-туристичних товарів та послуг.

Враховуючи різні підходи до типології інфраструктури можна класифікувати її за: сферами діяльності, територіальним рівнем, видами економічної діяльності, середовищами простору, ступенем інвестиційної привабливості, етапом функціонування та поліфункціональністю (Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Класифікація інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери

(за В.Г. Герасименко) [17]

Одиниця класифікації	Її зміст
За сферами виробництва	рекреаційно-виробнича; рекреаційно-соціальна
За територіальним рівнем	глобальний; національний; регіональний
За середовищами простору	сухопутна; водна; повітряна; космічна
За ступенем інвестиційної привабливості	пріоритетних видів економічної діяльності, комплексів, територій; інфраструктура нерозвинених районів і територій; неосвоєна інфраструктура
За етапом функціонування	будівництво нових інфраструктурних об'єктів; реконструкція та ремонт інфраструктурних об'єктів; експлуатація інфраструктури
За поліфункціональністю	явна інфраструктура; неявна інфраструктура

Крім того, під інфраструктурою рекреаційно-туристичної сфери вбачають і сукупність організаційних структур та нормативно оформлених процедур, що забезпечують функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності й регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та зовнішнім (соціальним і природним) середовищем [17].

Специфічною рисою рекреаційно-туристичної інфраструктури є задоволення потреб не лише туристів, але й місцевого населення (рекреантів). Водночас рекреаційно-туристична інфраструктура забезпечує функціонування та взаємодію її суб'єктів і регулює матеріальні, фінансові та інформаційні потоки [2]. Тому, науковці, аналізуючи складові рекреаційно-туристичної інфраструктури, виділяють також загальну (охоплює все національне господарство незалежно від туристичного руху) і туристичну (залучена безпосередньо тільки в туризм) інфраструктури [37], або явну та неявну (в залежності від базису (ядра) щодо якого інфраструктура реалізує свою допоміжну функцію) (Рис. 2.1.) [9, 17, 30].

На явну інфраструктуру рекреаційно-туристичної сфери держава здійснює безпосередній управлінський вплив через органи законодавчої та виконавчої влади, в той час, як функціонування неявної інфраструктури є сполученням та перетинанням інших сфер національного господарства, що викликає труднощі безпосереднього регулюючого впливу у відношенні до їх рекреаційно-туристичних функцій [17].

Як наслідок, показники рекреаційно-туристичної діяльності щорічно знижуються. Тому, головною рушійною силою та основою розробки програми розвитку туризму та ререації має стати включення невикористаного потенціалу інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери [17].

Рис.2.1. Сегменти інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери

2.2. Методи оцінювання окремих елементів еколого-рекреаційного потенціалу регіону

Оцінка окремих елементів еколого-рекреаційного потенціалу певного регіону є основою забезпечення його сталого розвитку та важливою передумовою планування туристичної галузі в національному і регіональному масштабах, оптимізації просторової та господарської організації територіальних туристично-рекреаційних комплексів [17, 31]. Без об'єктивних даних, залучення інвестиційних коштів у розвиток рекреації та туризму регіону, стає вкрай утрудненим [2].

Сучасні умови життя створюють підстави для використання еколого-рекреаційних ресурсів на основі платного природокористування і відсутність належної оцінки вкрай ускладнює розробку цільових програм розвитку туризму

і рекреації, ефективного використання туристичних ресурсів, їх охорони і розвитку. Загалом, оцінка туристичних ресурсів і територій є одним із основних механізмів управління розвитком туризму, контролю за соціальними, екологічними та економічними наслідками туристичної діяльності [17].

Перші методики інтегральної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів було розроблено І. Сандру, Ю.О. Веденіним та М.М. Мирошніченком [17].

У 90-х роках минулого століття проблема визначення та розрахунку ресурсного потенціалу туризму розглядається під різними кутами зору в багатьох економічних та географічних дослідженнях. Механізм оцінювання природних та інших туристичних ресурсів аналізується такими авторами як О. О. Бейдик, Л. С. Гринів, О. В. Живицький, С. П. Кузик, В. І. Павлов, Л. М. Черчик та багатьма іншими [17].

Останніми роками у якості оціночних чинників певних методик, почали використовувати різноманітність ландшафтів і їх пейзажно-естетичну привабливість, інтенсивність функціонування міжміських та приміських автобусних маршрутів, щільність і значущість архітектурних, археологічних, історичних пам'яток, наявність спортивних об'єктів, їх тип і пропускну спроможність, наявність та кількість санаторно-профілактичних установ, готелів, закладів культури наявність і різноманітність туристичних маршрутів різного типу. Аналізуючи туристичні та рекреаційні ресурси на сучасному етапі, часто використовують GIS-технології, які дозволяють картографічно зображати результати оцінки [17].

Загалом, оцінка туристичних ресурсів включає у себе декілька етапів:

1. Формулювання мети оцінки.
2. Виділення об'єкту оцінки.
3. Виділення суб'єкту оцінки.
4. Визначення показників.
5. Збір.
6. Нормування показників.
7. Узагальнення показників.

8. перевірка результатів.

9. Інтерпретація результатів.

1. Перший етап пов'язаний із формальним визначенням мети оцінювання.

Такою метою може бути попереднє дослідження, планування, розробка програм, моделей розвитку туризму, вдосконалення системи туристичного бізнесу в регіоні, визначення інвестиційно привабливих регіонів у сфері відпочинку і туризму, складання кадастру рекреаційних ресурсів, визначення ступеня придатності районів для туристичного використання, визначення майбутньої економічної соціалізації районів у сфері туризму тощо [17, 20].

2. На другому етапі відбувається виділення чітких меж того, що буде оцінюватись. У географічних дослідженнях регіонального рівня найчастіше об'єктами оцінки виступають геосистеми. Однією з ключових проблем етапу є обґрунтований поділ території на окремі операційні територіальні одиниці (ОТО) – одиниці, виділені виходячи з мети дослідження і специфіки досліджуваної геосистеми. ОТО виступають в ролі елементарних одиниць географічних досліджень, на основі яких вивчається неоднорідність географічних систем [15, 17]. В роботах економічного спрямування, як об'єкт оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу, здебільше розглядають окремі адміністративно-територіальні одиниці.

3. Третій етап пов'язаний із виділенням суб'єкта оцінки, з позицій якого проводитиметься оцінка об'єкта. У ролі суб'єктів оцінки ТРПТ зазвичай виступають регіони, як економічні системи, організатори туристично-рекреаційної діяльності, види або типи туристично-рекреаційних занять, певні категорії туристів (рекреантів).

4. Протягом четвертого етапу відбувається визначення показників, необхідних для оцінки об'єкта (чинників та умов), які є суттєвими для його порівняльної характеристики, виходячи із сформульованої мети оцінки. Фактично перелік обраних показників у більшості випадків встановлюється на основі аналізу розв'язуваної проблеми інформальних міркувань дослідника.

5. На п'ятому етапі проводиться збір інформації, необхідної для оцінки.

6. Шостий етап забезпечує приведення показників оцінки до єдиної системи вимірювання. Для цього, зазвичай, використовують оціночні шкали, нормування, ранжування тощо.

7. На сьомому етапі визначається спосіб «згортання» оціночних показників у часткові та (або) інтегральні показники ТРПТ з подальшим отриманням по них результатів оцінки.

8. Восьмий етап включає перевірку і, при необхідності, корегування результатів оцінки.

9. На останньому, дев'ятому етапі, відбувається інтерпретація отриманих результатів оцінки ТРПТ [30, 43].

Методи оцінювання ресурсного потенціалу певних територій, були доповнені О.О. Бейдиком [9, 17], який здійснив інтегральну оцінку природних і антропогенних ресурсів України і побудував на цій основі ресурсно-рекреаційний рейтинг регіонів України. Пізніше розробки О. О. Бейдика було використано в проекті Стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні, розроблену під керівництвом Я. Б. Олійника [17].

Інтегруючий бал природного блоку адміністративно-територіальних одиниць України визначався як сума складових балів оцінки спелеологічних, орографічних, кліматичних, гідрографічних, рослинних і тваринних ресурсів. Оцінки визначались в амплітуді 1-5 балів. При оцінці кожного з обраних видів ресурсів до уваги бралися його специфічні характеристики [17].

Таким чином, за методикою Я.Б. Олійника інтегральна оцінка природного блоку Рівненської області сягає 2 балів. Природні ресурси регіону були оцінені наступним чином: спелеологічні - 1, орографічні - 2, кліматичні - 2, гідрографічні - 3, рослинні - 5, тваринні - 1. Загальна сума - 14 балів, що свідчить про середній показник, серед регіонів України [16].

Загальна оцінка і ресурсно-рекреаційний рейтинг адміністративно-територіальних суб'єктів України надається в розрізі семи блоків: суспільно-географічного, природного, природно-антропогенного (національні парки, заповідники, ботанічні сади тощо), архітектурно-історичного,

інфраструктурного, біосоціального і подієвого [17]. Відповідно до ресурсно-рекреаційного рейтингу регіонів України [17], Рівненська область була оцінена так: за суспільно-географічними ресурсами - 2, природними - 2, природно-антропогенними - 3, архітектурно-історичними - 1, інфраструктурними - 1, біосоціальними - 1, подієвими - 4. Загальна сума - 16 балів, а загальний бал ресурсно-рекреаційного рейтингу регіону - 2, що відповідає середньому показнику.

Оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів дає можливість визначити рівень забезпеченості цими ресурсами певних регіонів та виділити їх ресурсно-туристичні доміанти. За комплексною оцінкою можуть бути виділені три таких рівня: ресурснонадлишковий, ресурснозбалансований і ресурснодефіцитний регіони. При оцінці саме природного блоку виділяються: природно-ресурснонадлишковий, природно-ресурснозбалансований і природно-ресурснодефіцитний регіони. Відповідно, по кожному з регіонів встановлюється його ресурсно-туристичні доміанти.

Всього їх виділено 10:

- лікувально-оздоровча-туристська;
- культурно-історична-сакральна;
- оздоровчо-туристська;
- лікувально-оздоровча;
- сакральна;
- біосоціальна;
- екологічна;
- оздоровча;
- індустріальна [17].

Така оцінка дає змогу побачити специфіку кожного регіону, його неповторність – етнокультурну, архітектурно-історичну, природно-ландшафтну, біосоціальну цінність, суспільно-географічне положення. Виступаючи унікальною територіальною структурою, що має на національному туристичному ринку лише їй притаманну «торгово-рекреаційну марку»

(регіональний бренд), регіон характеризується як відчутною нерівномірністю розвитку ресурсної бази, так і різними показниками функціонування галузі [17].

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА ЕКОЛОГО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РІВНЕНСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

3.1. Основні напрямки розвитку туризму та рекреації

Напрямок туризму та рекреації є досить багатограним та комплексним. Його успішне становлення та розвиток забезпечується поєднанням матеріальних та нематеріальних ресурсів. Вдале їх поєднання та застосування у галузі туризму та рекреації, дає можливість стимулювати зміни, як у кожній із суміжних галузей, так і в регіоні в цілому. Дивлячись на те, що Рівненщина має значний різносторонній туристичний потенціал та розвинену інфраструктуру, розвиток туризму та рекреації у регіоні має стати одним із стратегічних завдань його соціально-економічного розвитку.

З цією метою Рівненською обласною адміністрацією було розроблено та прийнято до виконання Програму розвитку туризму у Рівненській області на 2016-2020 роки [24]. Головним завданням Програми стало забезпечення необхідних умов для ефективної реалізації туристичного потенціалу Рівненської області, створення на його базі якісних конкурентоздатних туристичних продуктів та пропозицій, які сприятимуть формуванню позитивного туристичного іміджу області, а відтак й активізації туристичних потоків її територією [24].

Попередніми роками на території регіону проведено заходи, щодо активізації туристичної діяльності. Одним із таких заходів стало кредитування власників агросадиб, започатковане у 2008 році. Метою такого кредитування є сприяння розвитку сільського туризму у регіоні. Програма кредитування діє і нині та продовжує вдосконалюватись, відповідно до сучасних умов. Зокрема, з 5 тис. гривень, які господарі отримували впродовж перших двох років, сума кредиту зросла до 15 тис. гривень, а згодом – до 40 тис. гривень. Сьогодні термін кредитування становить 10 років зі ставкою 2 відсотки річних.

Загалом з 2008 року було надано 82 кредити на загальну суму 1 млн. 43 тис. гривень [24].

З часом, кошти повертаються власникам садиб, що надає можливість їх повторного використання для продовження кредитування (повернені та повторно використані 548 тис. гривень).

Варто зазначити, що перші видані кредити використовувалися на створення елементарних зручностей на базі садиби, зокрема облаштування санітарно-гігієнічних вузлів, проведення газу та води. Сьогодні ж тенденція використання кредитних коштів змінилася у бік розширення спектру туристичних послуг та підвищення їх якості. Підтвердженням очевидної трансформації пріоритетів від кількості до якості є й зміна в динаміці показників діяльності суб'єктів сільського туризму. Так, впродовж останніх років чисельність агросадиб області залишається стабільною або зменшується, однак зростання кількості обслугованих ними туристів свідчить про новий рівень послуг сільського туризму [24].

На протязі 2011-2015 років Рівненська область була одним з ініціаторів та активним учасником ряду туристичних проектів, які значно вплинули на реалізацію її власного туристично-рекреаційного потенціалу та зформували позитивний еколого-рекреаційний імідж. Один із таких проектів "Волинь туристична" - об'єднав зусилля та ресурси декількох областей: Рівненської, Тернопільської, Волинської, Житомирської та Хмельницької. Головною метою такого комплексного заходу було створення спільної туристичної пропозиції на території історичної Волині [24].

Для просування місцевого туристичного продукту на міжнародний ринок, Рівненщина долучилася до проектів «Via regia – культурний шлях Європи», «Я їду в Україну», «7 чудес України: замки, фортеці, палаци», «Вишиваний шлях», «Green Way». У ході яких була підготовлена необхідна інформація про область, здійснені апробації відповідних туристичних маршрутів тощо.

Останніми роками позитивна динаміка спостерігається і в активності громадського сектору регіону, який бере активну участь у туристичних

проектах області. Нині в регіоні реалізуються проекти «Розвиток сільського зеленого та екологічного туризму як планомірна складова економічного розвитку Березнівського району» та «Шляхами штетлів. Об'єкти єврейської культурної спадщини в транскордонному туризмі» [24].

Для отримання об'єктивної і оперативної інформації про реальний економічний, екологічний і соціальний стан різних туристичних об'єктів і територій та з метою управління розвитком туризму на території регіону, було проведено моніторинг туристичної інфраструктури Рівненщини, розроблено й описано тематичні туристичні маршрути.

Управлінням культури і туризму облдержадміністрації систематизовано інформацію про 1500 об'єктів та створено 22 міжрегіональні туристичні маршрути різного спрямування. Проведена інвентаризація туристичної інфраструктури та паспортизовано 345 об'єктів [24].

Вдалими обласними проектами є етно-тур-фест "Бурштиновий шлях" та фестиваль історії та традиційної культури Волині - "Волинський серпанок", які проводяться кілька років поспіль та привертають увагу великої кількості учасників та гостей з більшості регіонів України, а також іноземців.

З метою популяризації локального турпродукту Рівненщини розроблена маркетингова кампанія. Реалізується вона шляхом виставкової діяльності під час всеукраїнських та міжнародних заходів, проведенням інфотурів для засобів масової інформації. У рамках одного інфотуру за участю 16 представників провідних всеукраїнських спеціалізованих видань вдалося охопити 1,3 млн. осіб за допомогою друкованих публікацій та 60 тис. осіб за добу через Інтернет-сторінки [24].

Періодично проводиться активна маркетингова кампанія місцевого туристичного потенціалу. Наприклад, уже реалізований проект «Відкрий Рівненщину», в рамках якого протягом чотирьох місяців опубліковані 16 тематичних сторінок, присвячених туристичному потенціалу кожного з районів області. Інформації про послуги сільського туризму публікуються на сторінках довідкових видань та в Інтернет-ресурсах [24].

У листопаді 2020 року на Рівненщині відбулось восьме засідання Ради туристичних міст і регаонів та четверте засідання Наукової ради з туризму та курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [25]. Фахівці туристичної галузі обговорили перспективи розвитку активного, мисливського та екологічного туризму в Україні на прикладі міжнародної практики. Рівненські фахівці продемонстрували впровадження в регіоні іноземного досвіду у розвитку "Зелених шляхів" (Green Ways), мисливського туризму та природно-заповідних територій.

Як результат активної діяльності у сфері туризму та рекреації, у регіоні збільшився рівень туристичних потоків та обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Підсумки діяльності туристичних фірм вказують на збільшення розміру платежів до бюджету близько 10%. Проте, цей показник не відображає реальний стан таких надходжень і більша їх частина залишається невизначеною, через недосконалість статистичного обліку. Відповідно до обрахунків, здійснених згідно з методикою Всесвітньої туристської організації (ВТО), частка надходжень до бюджету від туристичної галузі у 30 разів перевищує дані офіційної статистики (Рис.3.1.) [24].

Частка туризму в структурі податків Рівненщини

Згідно з офіційною статистикою

Згідно з методикою ВТО

Рисунок 3.1. Частка туризму в структурі податків Рівненщини

3.2. Інтегральна оцінка еколого-рекреаційного потенціалу Рівненського району

Умови конкурентної боротьби на світовому та внутрішньому туристичних ринках, зумовлюють потребу інтегрального оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу окремих територій та регіонів [17].

Згідно ресурсно-рекреаційного рейтингу регіонів України, проведеного за методикою Я.Б. Олійника [16], Рівненська область за 5-бальною шкалою була оцінена так:

- суспільно-географічні ресурси - 2;
- природні - 2;
- природно-антропогенні - 3;
- архітектурно-історичні - 1;
- інфраструктурні - 1;
- біосоціальні - 1;
- подієві - 4.

Загальний бал ресурсно-рекреаційного рейтингу Рівненщини дорівнював 2 балам, що відповідає середньому показнику по Україні.

Еколого-рекреаційний потенціал регіону оцінювався окремо (Табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Інтегральна оцінка еколого-рекреаційного потенціалу Рівненщини (за Я.Б. Олійником)

Природні ресурси	Кількість балів
Спелеологічні	1
Орографічні	2
Кліматичні	2
Гідрографічні	3
Рослинні	5
Тваринні	2
Загальна сума балів:	14

Тобто, інтегральна оцінка природного блоку Рівненщини склав - 2 бали (середній показник).

У структурі еколого-рекреаційних ресурсів певних територій та регіонів можна виділити свої доміанти. Як бачимо із таблиці 3.1. , доміантами у структурі еколого-рекреаційного потенціалу регіону є рослинні та гідрографічні ресурси, середні показники займають орографічні, кліматичні та тваринні ресурси. Відповідно на ринку туристичних послуг України Рівненська область спеціалізується, насамперед, на культурно-пізнавальному, екологічному та сільському зеленому туризмі [41].

Вагому складову еколого-рекреаційного потенціалу складають ресурси ПЗФ. Рівненщина належить до регіонів України з найбільш збереженими природними ландшафтами Полісся. Загальна площа лісів, що можуть використовуватись для рекреації та туризму, становить близько 65003,9 га (9,2% від загальної площі лісів області). Ліси Рівненщини представлені переважно сосновими борами та сосново-широколистяними суборами і відповідають 2-3 ступеню фітонцидності, що вважається найбільш сприятливим чинником у кліматолікуванні [38].

Крім того, у поліських лісах наявні значні запаси лікарських рослин, які можна застосовувати у фітотерапії санаторно-курортного господарства [41].

Отже, наявність доміантних рослинних та гідрографічних ресурсів, а також значної частки кліматичних та бальнеологічних, визначають перспективність розвитку на території регіону такого напрямку рекреаційної діяльності як лікувально-оздоровчий туризм.

3.3. Перспективи та проблеми розвитку рекреації в межах регіону

Перспективи. Рівенщина характеризується унікальним природним середовищем. Вважається, що основною метою природно-заповідної діяльності є збереження унікальних ресурсів. Той факт, що крім заповідання, метою діяльності об'єктів природно-заповідного фонду є рекреація, часто ігнорується. Як результат, рівень використання заповідних територій в туристичному обслуговуванні є одним з найменших порівняно з іншими традиційними складовими існуючих туристичних продуктів та пропозицій [24].

Для реалізації потенціалу природоохоронних територій самі об'єкти ПЗФ мають стати осередками екологічної освіти населення та реалізуватись шляхом створення умов для сімейного, молодіжного та наукового туризму. Водночас, в умовах активізації туристичної діяльності, слід пам'ятати про збереження довкілля та зведення негативного впливу туристів до мінімуму.

Географічне положення, характеристики рельєфу та еколого-рекреаційні ресурси Рівненщини сприяють розвитку активного відпочинку.

Тому, одним із перспективних напрямків розвитку туризму та рекреації у регіоні є *велотуризм*, який є одним із способів активного екологічного відпочинку та набуває все більшого поширення у світі. Таким чином, недоопрацювання у цьому напрямку можуть привести регіон і країну загалом до витіснення наших територій за межі міжнародних туристичних маршрутів.

Не дивлячись на стрімкий розвиток сільського туризму, все ж цей напрямок потребує подальшого вдосконалення. Саме *сільський зелений туризм* може стати якісним туристичним продуктом регіону, з вагою національною ознакою та вагомим чинником сталого розвитку території. Залишається потреба в актуалізації послуг сільського туризму, підвищенні рівня та якості обслуговування, а також приведенні їх у відповідність з новими вимогами часу та міжнародних стандартів, зокрема в контексті імплементації угоди з Європейським Союзом. Актуальності набувають питання сертифікації послуг сільського туризму, створення етно-туристичних центрів та кластерів [24].

За ресурсно-рекреаційним рейтингом регіонів України [16], одним із провідних видів туристичної діяльності Рівненщини є *подієвий туризм*. Саме фестивалі дають змогу відчутти автентичність певних місць, пережити неповторні емоції. Міжнародний досвід свідчить, що кожне євро, вкладене в організацію яскравої туристичної події, приносить 4 євро надходжень. Рівненщина уже сьогодні має успішну практику проведення подібних заходів (свято «Музейні гостини», фестивалі «Древлянські джерела», «Тарас Бульба», «Біле озеро», «Бурштиновий шлях», «Горлиця» та інші). Однак, потенціал подієвого туризму залишається реалізованим не повною мірою [24].

Проблеми. Наявний природний еколого-рекреаційний потенціал регіону має бути підкріплений належною інфраструктурою, яка на сьогодні є недостатньою. Зокрема, малі міста регіону не мають можливості розміщення великих туристичних груп. Це особливо стосується найбільш відвідуваних міст, таких як Дубно, Острог, Корець, що мають значний туристичний потенціал, проте залишаються не туристичними центрами, а всього лиш екскурсійними.

Низьким залишається показник забезпеченості готелями, який становить 1,3 готельних місця на 1 тис. осіб. Для порівняння, в сусідніх Волинській області – 1,9 готельних місця, в Тернопільській - 3,2 готельних місця. В європейських столицях такий показник у рази більший: в Парижі - 38,4 на 1 тис. осіб, у Відні – 25,6 на 1 тис. осіб [24].

Гостро стоїть проблема застарілої матеріально-технічної бази більшості туристичних об'єктів, стану доріг, відсутності інвестиційних проектів у галузі туризму. Вирішення цих проблем потребує значних витрат часу та коштів.

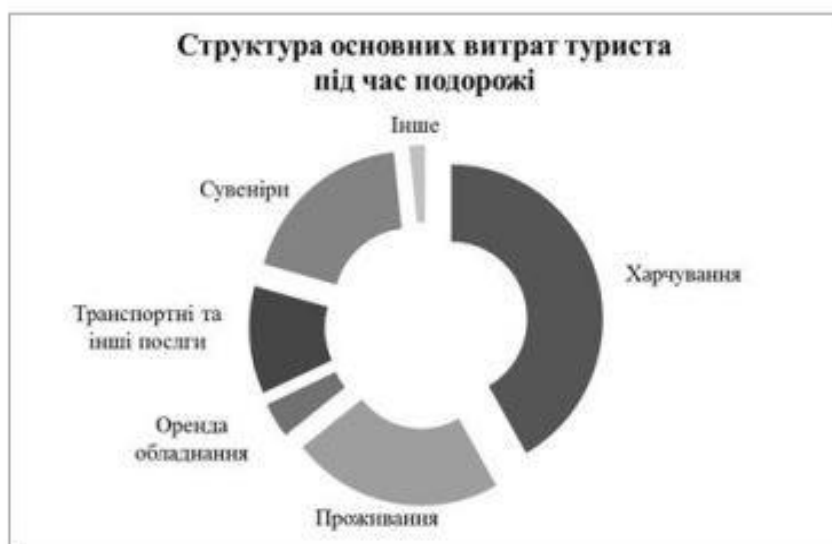
Проте, є проблеми, які реально вирішити вже зараз. Зокрема створення системи туристичного інформування на маршрутах та вздовж транспортних коридорів, маркування туристичних маршрутів, облаштування місць короткотривалого відпочинку є першочерговими завданнями в контексті інфраструктурного забезпечення туризму [24].

Важливим та одним із першочергових завдань розвитку туризму та рекреації на Рівненщині має стати навчання та мотивація представників громад з метою перетворення їх на активних суб'єктів туристичної діяльності.

Крім того, з метою визначення туристичних пріоритетів громади Рівненщини було проведено анкетування серед жителів та гостей області, в рамках якого охоплено 537 осіб. 90 % респондентів є жителями області, в тому числі м. Рівне (22 %), та 6 % - гості Рівненщини. Більшість опитаних - це особи віком від 30 до 55 років (46 %) та молодь віком від 18 до 30 років (37 %), тобто люди, що знаходяться в активній фазі життя та мають безпосереднє відношення до туризму, а також практичне бачення основних питань галузі [24]. Так, 39 % опитаних подорожує принаймні 1 раз на рік, 26 % відпочивають двічі, 20 % - від 3 - 5 разів на рік, 13 % подорожують понад 5 разів. При цьому половина подорожей припадає на внутрішній туризм (Рис.3.2.).

Аналізуючи думки громади, було складено рейтинг завдань, що сприятимуть розвитку туризму та рекреації в регіоні:

1. Активізація інформаційно-рекламної діяльності (реклама в засобах масової інформації, інформаційні туристичні заходи).
2. Ремонт доріг та сервісне обслуговування.
3. Розвиток інфраструктури та підвищення рівня обслуговування (бази відпочинку, готелів в районах, центри допомоги туристам, розширення списку послуг).
4. Збільшення фінансування галузі туризму.
5. Збереження пам'яток, звичаїв та обрядів.
6. Випуск рекламно-інформаційної продукції.
7. Забезпечення доступності туристичного продукту (рівень життя, зниження цін, пільгові путівки тощо).

Аналіз туристичних пріоритетів за даними опитування (за 12-бальною шкалою)

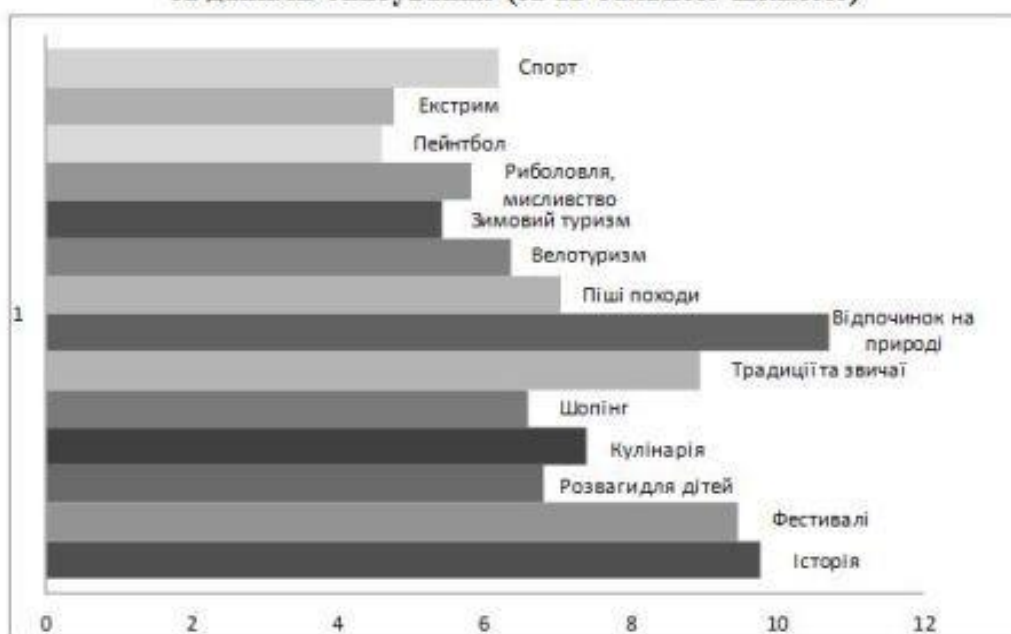

Рисунок 3.2. Основні витрати та пріоритети туристів

8. Впорядкування туристичних об'єктів та територій.
9. Відродження села та розвиток сільського туризму.
10. Проведення більшої кількості фестивалів (міжнародних та місцевих).
11. Залучення інвестицій.
12. Виховання патріотизму у молоді, туристичні гуртки, табори, екскурсії для навчальних закладів. Сімейний та молодіжний відпочинок.
13. Виділення кількох основних маршрутів та їх розвиток.
14. Забезпечення державної підтримки для розвитку туризму регіону.

15. Забезпечення кваліфікованими кадрами.

16. Реформи, які б давали змогу частину прибудку витратити на подорожі.

17. Підтримка активістів, що розвивають туризм [24].

Згідно Програми розвитку туризму в Рівненському районі на 2016-2020 роки, пріоритетними напрямками роботи є:

- становлення місцевого туристичного продукту;
- розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та території;
- проведення активної маркетингової кампанії з метою комплексної промоції місцевого туристичного продукту.

Реалізація Програми має стати концептуальною базою для довгострокового розвитку туризму в області як стратегічної галузі економіки та сталого розвитку територій, підвищити рівень туристичної привабливості Рівненщини, сприяти активізації туристичних потоків та забезпечити гідне представлення місцевого туристичного продукту на міжнародному та всеукраїнському ринках туристичних послуг [24].

Досягнути поставлених цілей можливо лише за умов: об'єднання та координації зусиль суб'єктів туристичної діяльності Рівненської області, причетних до створення, реалізації та популяризації локального туристичного продукту; проведення активної інформаційно-просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення рівня кваліфікації суб'єктів туристичної діяльності; реалізації масштабної маркетингової кампанії з метою популяризації туристичного потенціалу області, формування позитивного туристичного іміджу; підтримки розвитку перспективних видів туризму; створення умов для розвитку туристичної інфраструктури; сприяння у створенні локальних туристичних продуктів, їх реалізації та популяризації [24].

Виконання мети та завдань Програми дасть змогу:

- забезпечити ефективне використання наявного природно-рекреаційного, історико-культурного, релігійного, етнографічного потенціалу області;

- підвищити рівень соціально-економічного розвитку громад Рівненщини за рахунок розвитку туризму;
- створити якісні туристичні продукти, які гідно презентуватимуть область на всеукраїнському та міжнародному ринках туристичних послуг;
- забезпечити високий рівень туристичного обслуговування, розвиток туристичної інфраструктури;
- сформувати позитивний туристичний імідж області та підвищити рівень туристичної привабливості;
- активізувати туристичні потоки територією області;
- підвищити рівень суспільної свідомості та посилити відчуття національної ідентичності за допомогою збереження та популяризації історико-культурної самобутності [24].

РОЗДІЛ 4

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Застосування еколого-рекреаційних та туристичних досліджень у навчальному процесі загальноосвітньої школи можливе у 10 та 11 класах. Зокрема у 10 класі курс "Географія: регіони та країни" формує в учнів знання про особливості населення та просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, уміння орієнтуватися у світових та регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних та екологічних процесах.

Географічна картина світу формується у школярів 10 класу завдяки вивченню систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів [14].

Під час навчального процесу школярі формують цілісну географічну картину світу; розкривають роль географії у розв'язанні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства; розуміють особливості участі регіонів та окремих країн у міжнародному поділі праці; розвивають геопросторове мислення та вміння логічно висловлювати свої думки щодо сучасних процесів у світі; обґрунтовують доцільність наукового підходу до природокористування, мотивування екологічно грамотної та такої, яка зміцнює здоров'я нації, поведінки; формують картографічну грамотність і культуру; набувають умінь користування джерелами географічної інформації та її аналізу, застосування набутих знань на практиці; розвивають здібності до співробітництва під час виконання практичних робіт та проведення досліджень; шукають шляхи власної самореалізації [14].

Сутність географічної науки в цілому, розкривається у курсі "Географічний простір Землі" в 11 класі. Курс узагальнює знання про природу, людину та її господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні

суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку [14].

Вивчення географії у 11 класі передбачає розуміння як кожного окремого елемента географічної системи, так і їх взаємодію, особливості будови і розвитку. Саме в 11 класі учні набувають навичок географічного мислення для вирішення комплексних завдань або конкретних географічних ситуацій, моделювання природних, соціально-економічних та геоecологічних явищ і процесів. Крім того, старшокласники чітко розуміють територіальну організацію суспільства, аналізують його вплив на природу та вивчають основи раціонального використання природних ресурсів [14].

Розвиток туризму та рекреації як стратегічної галузі економіки та сталого розвитку територій, може розглядатись під час вивчення економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства. На прикладі розвитку цієї галузі можна прослідкувати зв'язки певного регіону чи території з іншими регіонами або іншими країнами; проаналізувавши сильні та слабкі сторони розвитку галузі рекреації та туризму, учні вчать бачити зв'язки між розвитком галузі та наповненням бюджету, пропонують свої варіанти вирішення наявних у галузі проблем та вказують на можливі перспективні сторони розвитку.

Використовувати результати еколого-рекреаційних досліджень доцільно і в позашкільній освіті. Зокрема, у гуртках туристсько-краєзнавчого профілю. Наприклад, заняття у гуртку "Економічне краєзнавство" поглиблюють знання з економіки, історії, географії, математики, ознайомлюють дітей з основами економічної діяльності певної території чи регіону, знайомлять із культурними, екологічними, рекреаційними, туристськими та економічними його особливостями [37].

Загалом еколого-рекреаційні дослідження для учнів середнього та старшого шкільного віку, можна використовувати для пояснення зв'язків розвитку певної території з його бюджетом; прослідковувати внутрішні та зовнішні зв'язки досліджуваного регіону з іншими регіонами чи країнами. Для старшокласників дослідження еколого-рекреаційних умов свого регіону може

стати і дослідницьким завданням, яке сформує у них навички колективної роботи, вміння аналізувати та співставляти певні особливості розвитку території, бачити проблеми та перспективи розвитку галузі, вчитись використовувати, здобуті знання на практиці.

ВИСНОВКИ

1. За особливостями термічного режиму район розміщений у достатньо комфортних умовах, а температурні показники води та повітря, сприяють реареації на берегах водойм досить довгий період року.

2. Основу бальнеологічних ресурсів Рівненщини складають запаси мінеральних вод та пелоїдів, які продовжують розроблятися.

3. Природно-заповідний фонд району включає: 1 заказник державного значення, 9 заказників місцевого значення, 5 пам'яток природи місцевого значення, 8 заповідних урочищ, 4 парки-пам'ятки мистецтва місцевого значення. Коефіцієнт заповідності району - 0,90%.

4. На сучасному етапі Рівненський район відноситься до територій з помірним рівнем забруднення довкілля, що дозволяє розвивати рекреаційний та туристичний потенціал регіону.

5. У структурі еколого-рекреаційного потенціалу регіону є рослинні та гідрографічні ресурси, середні показники займають орографічні, кліматичні та тваринні ресурси. Відповідно на ринку туристичних послуг України Рівненська область спеціалізується, насамперед, на культурно-пізнавальному, екологічному та сільському зеленому туризмі.

6. Дивлячись на те, що Рівненщина має значний різносторонній туристичний потенціал та розвинену інфраструктуру, розвиток туризму та рекреації у регіоні має стати одним із стратегічних завдань його соціально-економічного розвитку. З цією метою Рівненською обласною адміністрацією було розроблено та прийнято до виконання Програму розвитку туризму у Рівненській області на 2016-2020 роки [1]. Головним завданням Програми стало забезпечення необхідних умов для ефективної реалізації туристичного потенціалу Рівненської області, створення на його базі якісних конкурентоздатних туристичних продуктів та пропозицій, які сприятимуть формуванню позитивного туристичного іміджу області, а відтак й активізації туристичних потоків її територією [1].

7. Перспективними напрямками розвитку туризму та рекреації на Рівненщині є велотуризм, сільський зелений туризм та подієвий туризм.

8. Головними проблемами розвитку туристсько-рекреаційної галузі у регіоні, які потребують великих затрат часу та матеріальних ресурсів, є неналежна інфраструктура, а саме недостатня кількість готелів у малих містах; застаріла матеріально-технічна база, недостатнє фінансування та брак інвестицій.

9. Проблемами, які можна вирішити найближчим часом є створення системи туристичного інформування на маршрутах та вздовж транспортних коридорів, маркування туристичних маршрутів, облаштування місць короткотривалого відпочинку є першочерговими завданнями в контексті інфраструктурного забезпечення туризму. Важливим та одним із першочергових завдань розвитку туризму та рекреації на Рівненщині має стати навчання та мотивація представників громад з метою перетворення їх на активних суб'єктів туристичної діяльності.

10. Еколого-рекреаційні дослідження для учнів середнього та старшого шкільного віку, можна використовувати для пояснення зв'язків розвитку певної території з його бюджетом; прослідковувати внутрішні та зовнішні зв'язки досліджуваного регіону з іншими регіонами чи країнами. Для старшокласників дослідження еколого-рекреаційних умов свого регіону може стати і дослідницьким завданням, яке сформує у них навички колективної роботи, уміння аналізувати та співставляти певні особливості розвитку території, бачити проблеми та перспективи розвитку галузі, вчитись використовувати, здобуті знання на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас Ровенской области. – М.: ГУГК, 1985, – 32 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Монографія. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. - 395 с.
3. Водні об'єкти Рівненського, Гощанського та Корецького районів Рівненщини. Рівненське міжрайонне управління водного господарства. Рівне - 2017.
4. Гетьман В.І. Основні завдання і проблеми розвитку еко-туризму в національних природних і біосферних заповідниках України / В.І. Гетьман // Гори і люди (у контексті сталого розвитку): матеріали Міжнародної конференції (Рахів, 14-18 жовтня 2002 р.) - С.304-313.
5. Головне управління держгеокадастру у Рівненській області <https://rivnenska.land.gov.ua/>
6. Департамент екології та природних ресурсів Рівненської обласної державної адміністрації. Офіційний сайт <http://www.ecorivne.gov.ua/>
7. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Рівненській області <http://www.gusrv.gov.ua/>.
8. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2019 році. Департамент екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації http://www.ecorivne.gov.ua/report_about_environment/
9. Економічна енциклопедія у трьох томах / Під ред. Мочерний С.В.. - К.: Видавничий центр "Академія", 2000. - Т.1. - 864 с.
10. Звіт про стратегічну екологічну оцінку стратегії розвитку Рівненської області на період до 2027 року. Рівненська державна адміністрація. <https://www.rv.gov.ua/storage/app/sites/11/oktober2019/seo-strategii.pdf>
11. Клименко В.Г. Фізична географія України: навч. посібн. для студ.- географів / В.Г. Клименко, О.П. Фенько. - Харків, 2013. - 96 с.
12. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. – Рівне: РІПКПК, 1996. – 274 с.

13. Мельничук М.М., Безсмертнюк Т.П. Природно-заповідна складова рекреаційного потенціалу Рівненської області // Наукові записки ТНПУ ім.В.Гнатюка. Серія: географічна. № 2, 2-15. С. 120-127.
14. Навчальна програма "Географія 10-11 класи" (Рівень стандарту). Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
15. Нефедова В.Б. Рекреационное использование территории и охрана лесов / В.Б. Нефедова, Е.Д. Смирнова, В.П. Чижов, Л.Г. Швидченко/. - М.: Лесная промышленность, 1980. - 184 с.
16. Олійник В.Д. Аналіз туристсько-рекреаційного потенціалу Рівненської області. електронний ресурс <https://sworld.education/konfer-vuz5/41.pdf>
17. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред В.Г. Герасименко. - Одеса: ОНЕУ, 2016. - 262с.
18. Пасічник М.П. Озерний сапропель Рівненської області: особливості поширення та ресурси / М.П. Пасічник // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія : Географічні науки. - Херсон, 2018. - Вип. 9. - С. 163-168.
19. Полтавець А.М. Еколого-економічний аналіз рекреаційного потенціалу Київської області // Збалансоване природокористування. №1 (2016). - С. 93-97.
20. Попович С.І. Туристично-екскурсійні ресурси України: Вступ до проблеми / С.І. Попович // Туристичні ресурси України. - К.: Типографія ФПУ, 1996. - 13 с.
21. Природа Рівненської області / Під ред. К.І. Геренчука. - Львів: Видавниче об'єднання "Вища школа", 1976. - 156 с.
22. Природа Украинской ССр. Ландшафты/ Под ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. - К.: Наук. думка, 1985. - С.34-40.
23. Природно-заповідний фонд Рівненської області / Під ред. Ю.М. Грищенка. - Рівне: Волинські обереги, 2008. - 216 с.
24. Програма розвитку туризму в Рівненській області на 2016-2020 роки. Рівненська обласна адміністрація. <https://ror.gov.ua/rishennya-oblasnoyi-radi-7-sklikannya/117-pro-programu-rozvitku-turizmu-v-rivnenskkii-oblasti-na-20>

25. Рівненська районна державна адміністрація. Офіційний сайт.
<http://www.old.rv.gov.ua/sitenew/rivnensk/ua/1872.htm>
26. Рівненська філія державної установи "Інститут охорони ґрунтів України".
Офіційний сайт. <http://www.iogu.gov.ua/rivnenska/contacts/>
27. Рівненський обласний центр з гідрометеорології. Офіційний сайт.
<https://cgm.rv.ua/>
28. Савичук О. Рівненщина на місцевих виборах: як обираємо владу і які в неї повноваження / Четверта влада <https://4vlada.com/rivnenshchyna-na-mistsevyh-vyborah-yak-obuyraiemo-vladu-i-yaki-v-nei-povnovazhennia>
29. Словник законодавчих термінів. Електронний ресурс.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/sps>
30. Смаль І.В. Основи географії, рекреації та туризму: Навчальний посібник / І.В. Смаль. - Ніжин: НДПУ, 2004. - 105 с.
31. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник. - К.: Альтпрес, 2006. - 264 с.
32. Стельмах В. Природні та історико-культурні об'єкти Рівненщини / В. Стельмах // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. 2013. Вип. 43. Ч.1. С. 92-98.
33. Схема планування території Рівненської області. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, ДП Український державний науково-дослідний інститут проектування міст "Дніпромисто" імені Ю.М. Білоконя. Київ - 2011.
34. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко та ін./ - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2010. - 250 с.
35. Третяк А.М. Підтипи рекреаційного землекористування за характером використання природних рекреаційних ресурсів / А.М. Третяк, Г.В. Гребенник // Збалансоване природокористування. - 2014. - № 4.- С. 96-100.
36. Фізико-географічне районування Української ССР. - К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968.
37. Фурманюк О.О. Навчальна програма з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку "Економічне краєзнавство": Інститут модернізації змісту

освіти.

https://drive.google.com/file/d/1IG0rjzopIuZqxZRocutJ0C_WHA0r9bZF/view

38. Чабанчук В.Ю. Використання поліських лісових ландшафтів Рівненщини у рекреації та туризмі / В.Ю. Чабанчук, М.М. Мельнійчук // Наукові записки Тернопільського нац. пед ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. - 2015. - № 2, - С. 147-152.
39. Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Укр. енциклопедія, 1996. – 608 с.
40. Черчик Л.М. Статистичне оцінювання сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційного природокористування в регіонах України / Л.М. Черчик // Економічні науки: Збірник наукових праць Луцького нац. техн. у-ту. 2011. - Вип. 8 (13). - Ч.2 - С. 246-257.
41. Чир Н.В. Санаторно-курортне господарство Рівненської області: історичні та сучасні аспекти розвитку. Електронний ресурс <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14685/1/Chyr.pdf>